

Zou ik het over willen doen?

Nu langzaam maar zeker de gordijnen van mijn leven dichtschuiven gaan mijn gedachten ongewild terug naar een ver verleden. Een bekend verschijnsel bij ouderen en ik maak daarop geen uitzondering. Het is als een innerlijke, haast onbedwingbare drang. En hoe ik ook probeer om het bij me vandaan te houden; het komt des te sterker terug.

Waarom weet ik niet. Er hebben zich in mijn leven zoveel afschuwelijke dingen afgespeeld, dat ik eigenlijk niet meer om zou willen kijken.

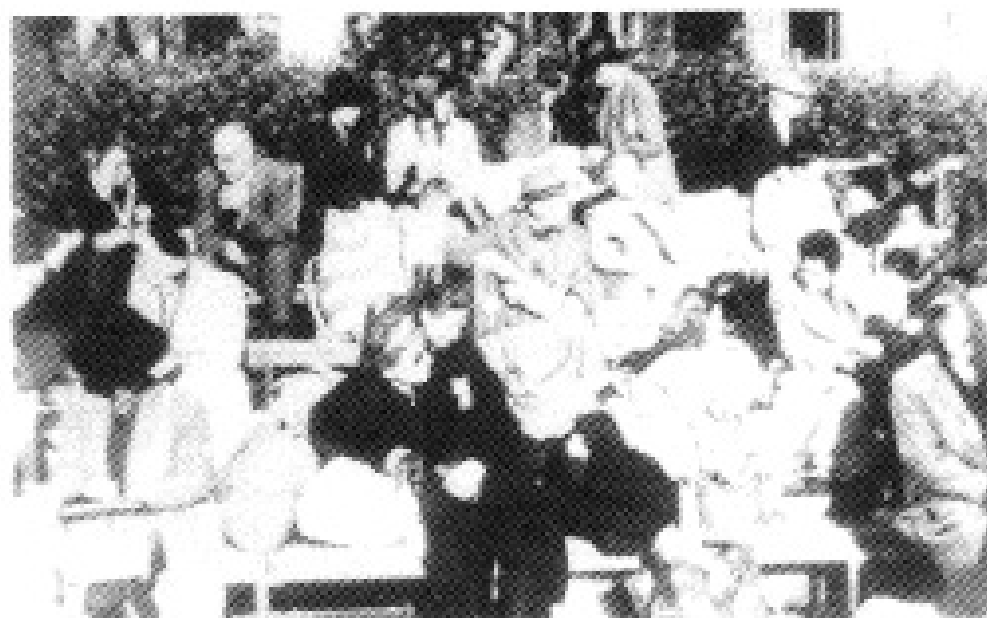
En toch heb ik het gevoel om te moeten zien, het allemaal opnieuw te moeten beleven in mijn gedachtenwereld en wellicht weet ik aan het slot van al die levensherhalingen wel de reden waarom het moest.

En wat u daaraan hebt? Wat u daarmee kunt doen? Of helemaal niets of juist wel. Het kan zijn dat u niet openstaat voor al datgene wat gaat volgen, maar het is ook niet uitgesloten dat u er houvast in vindt, dat u het kunt projecteren op uw eigen bestaan en er wel iets mee kunt doen.

In ieder geval hoop ik dat het mij de gemoedsrust zal geven waar ik oprecht naar verlang en ik zal u dan ook door de kieren van die langzaam dichtschuivende gordijnen meenemen op de lange weg van mijn belevenissen.

Nathan Wijnperle

Amsterdam, mei 1996

*wachten op transport
naar Westerbork op een
terrein aan de Polderweg
te Amsterdam, 1941 (uit:
Geschiedenis van de
joden in Nederland)*

*aankomst en selectie te
Auschwitz (uit: boek
Geschiedenis van de
joden in Nederland)*

Joods leven in Sittard vóór 1940

JONGSTE JEUGD

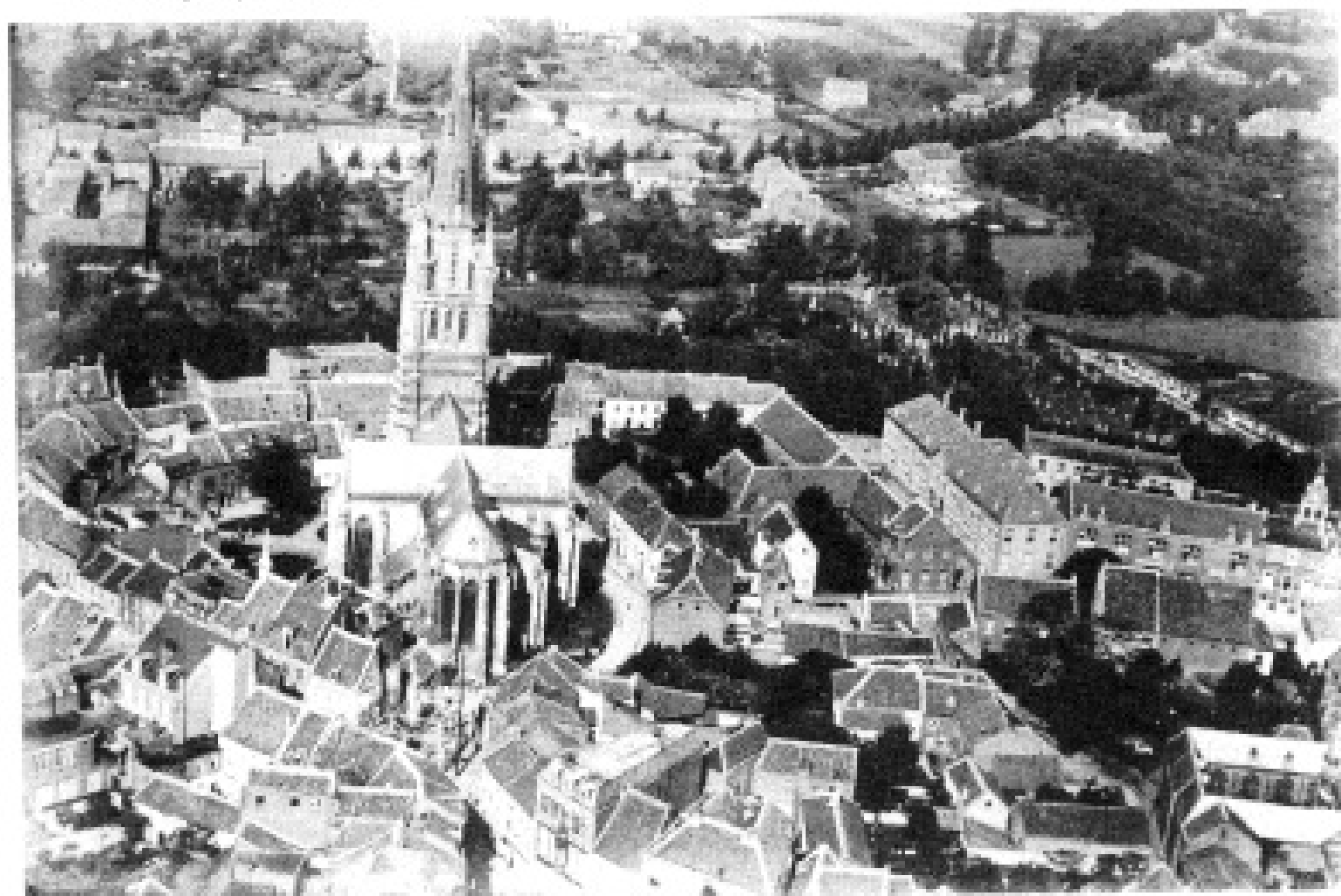
In het lieflijke zuiden van ons land werd ik in Sittard geboren, nu 70 jaar geleden.

Een heerlijk oud stadje met nog echte stadswallen waarop wij als kleine kinderen de bekende spelletjes speelden en waar menig zoentje werd gestolen door jongens en meisjes die de kinderschoentjes ontgroeid waren.

Een levenslustige stad waar de huizen zich groepeerden rondom de Markt, waar zich de belangrijkste manifestaties afspeelden: kermis, carnaval en de wekelijkse markt volgestouwd met de meest denkbare en ondenkbare producten.

Op mooie zomeravonden stonden daar de stoelen te wachten bij de terrasjes van de vele café's en het duurde niet lang tot ze gevuld werden met de pintjesdrinkers. Dan was er de grote kerk die devoot neerstaarde op de aan haar zijde geschaarde school waar de nonnen de scepter zwaaiden. En wat te denken van het Bischoppelijk College, waar vele paters als leraar fungeerden en waarvan de leerlingen niet verkleed mochten deelnemen aan carnaval.

Daar tussendoor en rondomheen de vele winkels waarvan iedereen iedereen kende. In mijn geheugen staat een kleine bakkerij gegrift waar mijn moeder haar eigengemaakte vlaaien mocht brengen die dan voor een kleine vergoe-

panorama-foto Sittard rond 1925 met rechts de joodse begraafplaats aan de wal duidelijk zichtbaar

ding werden afgebakken. Dezelfde bakker die nonnenvotten bakte voor Carnaval, gemaakt van besuikerd deeg in de vorm van een worstje met een strik. Op halfvasten werden bovendien krombroodjes met grote hoeveelheden naar beneden gegooid in de "Kogelvanger" in de Kollenberg en wij kinderen klommen tegen de heuvel op en graaiden er zoveel we maar konden.

Ook de stad waar een in verhouding groot aantal joodse families woonde die in al hun gelovige schakeringen hun joods-zijn beleefden en een plaats hadden gevonden onder de bevolking.

De joodse lessen op zondagmorgen bij rabbijn Blijdestein thuis. Een grote ruimerige groep leerlingen die hem adoreerden om zijn vriendelijkheid en geduld. En hoe wij bijna vochten om voor hem een paar sigaren te gaan kopen, want dat was zijn grootste luxe, gereserveerd voor zondag.

foto Poerim-viering voor de ingang van de synagoge Plakstraat rond 1940. Poerim officieel het Lotenfeest berinnert aan Esther, die de Perzische koning weet te overtuigen, dat legeraanvoerder Haman onjuiste beschuldigingen uit ten aanzien van de joden en hiermee een genocide voorkomt.

Het feest valt ieder jaar in het voorjaar en vertoont carnavaleske trekken.

Eerste rij v.l.n.r.: Benny Sassen, Oscar Horn, ?, ?, Leopold Horn, Benny Wolff en zittend tegen de muur voorganger Nathan Blijdestein

Tweede rij v.l.n.r.: Dorothea Sassen-Falkenstein, ?, Herman Silberberg, Hermine Zondervan, ?, Guus van Dam, Roosje Silberberg, onbekend, Yvonne Zondervan en Eefje Wesseling

Derde rij v.l.n.r.: Albert Sassen, Loe Blijdestein, ?, Betty Wolff, Jacques Wesseling, Roosje van Dam en ?

Diezelfde rabbijn Blijdestein, die na de inval van de Duitsers de gelegenheid werd geboden om onder te duiken, maar weloverwogen zei: "waar de schapen gaan, gaat de herder". En zo is ook hij met zijn gezin nooit teruggekeerd uit de nazi-hel, net zomin als al zijn schapen op een heel enkel na.

De ouders van mijn moeder woonden in de Begijnhofstraat en hadden een manufacturenzaak in de Brandstraat. Mijn opa Herman Silberberg was een vroom mens. Hij hield zich trouw aan de 613 geboden en verboden, die de

joodse wet voorschrijft (de halacha). Ik herinner mij nog zeer goed, dat hij zich niet met een scheermes schoor, omdat dit voor vrome joden verboden is. Men zou zich immers met het mes kunnen verwonden en op die manier is scheren een vorm van zelfverminking. Bovendien wist men in bijbelse tijden nog niet zo goed waar de hersenen begonnen en voor alle zekerheid gebruikte men dan maar geen mes. Om toch de baard te verwijderen benutte mijn opa een zeer penetrant ruikende zalf, waarmee het gelaat werd ingewreven en na korte

grafsteen Herman Silberberg. De grafsteen uit 1935 is geheel verweerd en nog nauwelijks leesbaar

tijd werd dat er met een houtje afgehaald, met haar en al. Het was echter niet verstandig om diezelfde morgen een bezoek aan hun te brengen, vanwege die geur. Zijn zaak in manufacturen bracht hem ook wel met kar en paard in de omliggende dorpen. Hij ging letterlijk 'de boer op'. Een toch wel door iedereen beminde man.

Na zijn dood in 1934 kwam oma Rosalie Silberberg-Schwarz bij ons inwonen op de Steenweg. Mijn vader Manus Wijnperle was afkomstig uit Amsterdam. Opa Nathan Wijnperle heb ik nooit gekend, aangezien hij in mijn geboortjaar 1926 overleed, maar ik werd wel naar hem vernoemd. Hij was koopvaardij-officier geweest. Oma Cornelia Wijnperle-Israëls zou ik pas beter leren kennen toen wij in 1939 naar Amstelveen verhuisden. Mijn vader trouwde in 1923 met mijn moeder Elsa Silberberg. Zij hadden een galanteriezaak, eveneens op de Steenweg. Je kon er werkelijk alles kopen. Speelgoed, serviezen, linoleum, heiligenbeelden, messen, vorken, potten en pannen en ga zo maar door. Voor een uitzet kwam men naar Wijnperle-Silberberg.

Mijn vader en moeder werkten heel hard en lang. Winkelsluiting bestond eigenlijk niet. Wij werden verzorgd door onze Maria, een meisje uit Echt, die

*verloofingsfoto van
Elsa Silbernberg en
Marius Wijnperle uit
1922*

vanaf haar zestiende jaar tot haar huwelijk bij ons was. Zij deed letterlijk alles en ik kan U garanderen dat joodse gerechten voor haar geen geheimen meer kenden. Als ze eieren met spek wilde eten, dan bakte ze die in de schuur en zorgde er wel voor dat het op was voordat oma wakker werd. Wij kinderen kwamen wel eens op die lekkere lucht af, zoals ik mij herinner. Vaders grootste hobby was voetbal. Hij was een zeer goede keeper en was, voordat hij naar Sittard kwam, een tijdlang keeper geweest bij F.C. Köln, waar hij zijn bijnaam "der Schwarze Teufel" aan over had gehouden. Hij was nooit bang en daardoor waren zijn handen niet om aan te zien. De ene vinger na de andere was gebroken en ze stonden niet meer in de goede stand. Hij heeft vele malen in Nederland vertegenwoordigende elftallen gespeeld. De kleine gouden beertjes die hij daaraan overhield, zijn tot mijn groot verdriet, zoals ook al het andere waaraan een mens emotionele waarde hecht, tijdens de bezetting verdwenen. In Sittard trainde hij een tijdlang het eerste elftal van V.V.S. Nog vaak denk ik aan de wedstrijd V.V.S. (Sittard) tegen V.V.V. (Venlo), waarin de legendarische Bep Bakhuis was opgesteld. Hij speelde ook een tijdlang in Roermond voor R.F.C. Vaders bekendheid in de sport en het zakenleven maakten de integratie in de Sittardse bevolking gemakkelijker. Maar los daarvan was het een feit dat men zo gemakkelijk met elkaar omging. Men waardeerde en accepteerde elkanders gewoonten en gebruiken en nam daaraan zoveel mogelijk deel.

Mijn moeders broer Philip was getrouwd met Jenetta van der Stam uit Rotterdam en zij hadden een stoffenagentuur in Sittard. Zij hadden twee kinderen, Roosje en Herman genaamd. De joodse feesten werden doorgaans gehouden in hotel Modern bij het station en waren ook voor niet-joden toegankelijk en

Manus Wijgerle als keeper van R.F.C. (Roermond Football Club) rond 1930

zo zou Ies Silberberg er ongeveer uit hebben kunnen zien. Hier poseert de joodse slager Alfred Horn, bijgenaamd "de lembkesslechter", tijdens de carnaval van 1930 verkleed als het Sittardse stadstype Zifke Mols

daarvan werd royaal gebruik gemaakt. Omgekeerd stonden de joden niet aan de zijlijn als er wat door de 'anderen' werd gevierd. Carnaval was voor de joden van Sittard hét feest van het jaar. Moeders jongste broer Ies was de bon-vivant van de familie. Hij had een manufacturen-winkel in Geleen met als specialisatie kleding voor mijnwerkers. Hij was getrouwd met Greta van der Horst, een beeldschoon meisje uit Arnhem. Ies had ontelbare (borrel)vrienden en carnaval vormde voor hem het absolute hoogtepunt. Nog herinner ik mij hoe hij zich bij ons thuis eens verkleedde als de meest vieze zwerver, die men zich kan voorstellen. Alles was gescheurd en uit zijn

broek hing een hemd vol met mosterd. Hij droeg handschoenen die aan de binnenkant waren geperforeerd. Op zijn blote handen lagen dikke plakken echte Limburgse stinkkaas. En zo trok hij naar hotel-restaurant De Prins, alwaar de notabelen van de stad bijeen waren om op hun manier carnaval te vieren. Ies strompelde naar binnen en gaf iedereen met veel nadruk een stevige hand. Het resultaat laat zich raden: in no time stond er een lange rij te wachten voor het toilet om de handen te wassen.

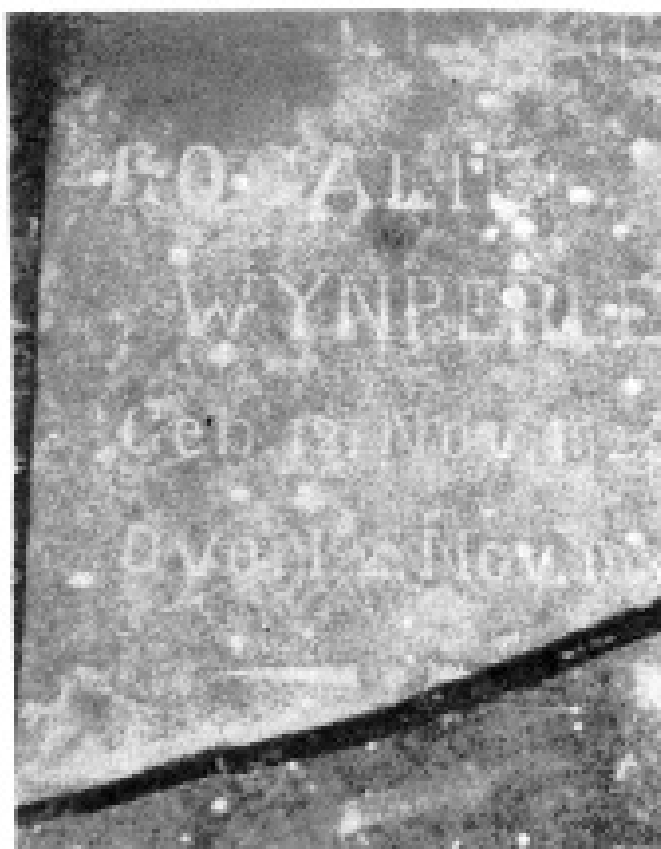
Welk een heerlijk leven in zo een fijne stad en toch....

En toch heb ik er veel verdriet gekend. Gehuild om mijn zusje Rosalie die plotseling, kort voor haar derde verjaardag in 1932, heel erg ziek werd en die door de dokters niet kon worden

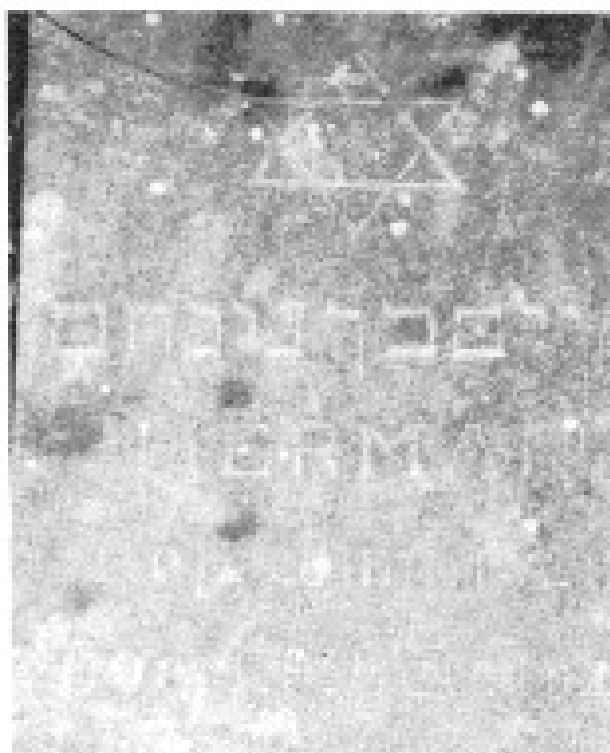

*foto links:
Rosalie, ook wel Roosje genoemd,
rond 1931*

*foto links onder:
grafsteen Rosalie*

*foto rechts onder:
grafsteen Herman*

gered. Een heel mooi en lief meisje, de oogappel van de hele buurt en ver daarbuiten. Ik herinner mij de hemeltergende taferelen die zich toen in ons huis hebben afgespeeld en hoe ik dacht dat mijn ouders dat verdriet nooit meer te boven zouden komen. Voor hen was dat het tweede kind dat zij verloren: mijn broertje Herman, die ik nooit gekend heb, overleed al 6 maanden na zijn geboorte, in 1928.

En dan was daar dat andere verdriet. Het verdriet dat veroorzaakt werd doordat men mij er van buitenaf op attent maakte dat ik 'anders' was. Nee, geen zichtbare lichamelijke gebreken of andere aanstootgevende redenen. Nee, ik ben geboren uit joodse ouders van wie mijn Amsterdamse vader liberaal joods was, maar mijn moeder wel in de vrome joodse traditie was opgevoed.

Samen was het een compromis van twee verschillende denkwijzen en in die geest werden wij, ikzelf en mijn drie zusjes, opgevoed. De consequentie van

die opvoeding was een heel gemakkelijk omgaan met iedereen en niet anders zijn of je anders gedragen dan al die andere kinderen.

Maar toen brak mijn lagere schooltijd aan en ja hoor... daar begon de nariigheid. Het feit dat ik niet hoefde mee te doen aan de catechismuslessen, bestempelde mij automatisch als buitenstaander. En zo gebeurde het bijvoorbeeld dat, zoals gebruikelijk, bij aanvang van een nieuw schooljaar de kinderen in de klas zich moesten voorstellen met voor- en achternaam.

Als mijn beurt kwam zei ik luid en duidelijk: "Nathan Herman Wijnperle". In de eerstvolgende pauze had ik dan al heel gauw redelijk grote groepen kinderen achter mij aan met de kreet "Nathan de Satan". Wisten ze veel wat ze riepen, maar het deed wel pijn. Dan denk ik terug aan mijn dikke vriend, en dat was hij letterlijk, die dan trachtte die horde kinderen tot de orde te roepen, omdat hij wist dat ik er niet tegen kon. Hij stond temeer aan mijn kant omdat ik dikwijls voor hem in het vuur sprong als hij weer eens werd gepest om zijn zwaarlijvigheid.

En dan die Juf die mijn 'anders zijn' ook niet kon accepteren en mij onvergetelijk kwetste toen zij een doosje dat gevuld was met plaatjes van bekende voetballers, in de brandende potkachel wierp. Ik spaarde die plaatjes ook omdat mijn vader op een ervan stond. Het doosje viel echt per ongeluk uit mijn bank, toen ik iets anders wilde pakken, maar elk protest werd afgewezen en een jongensdroom ging in vlammen op.

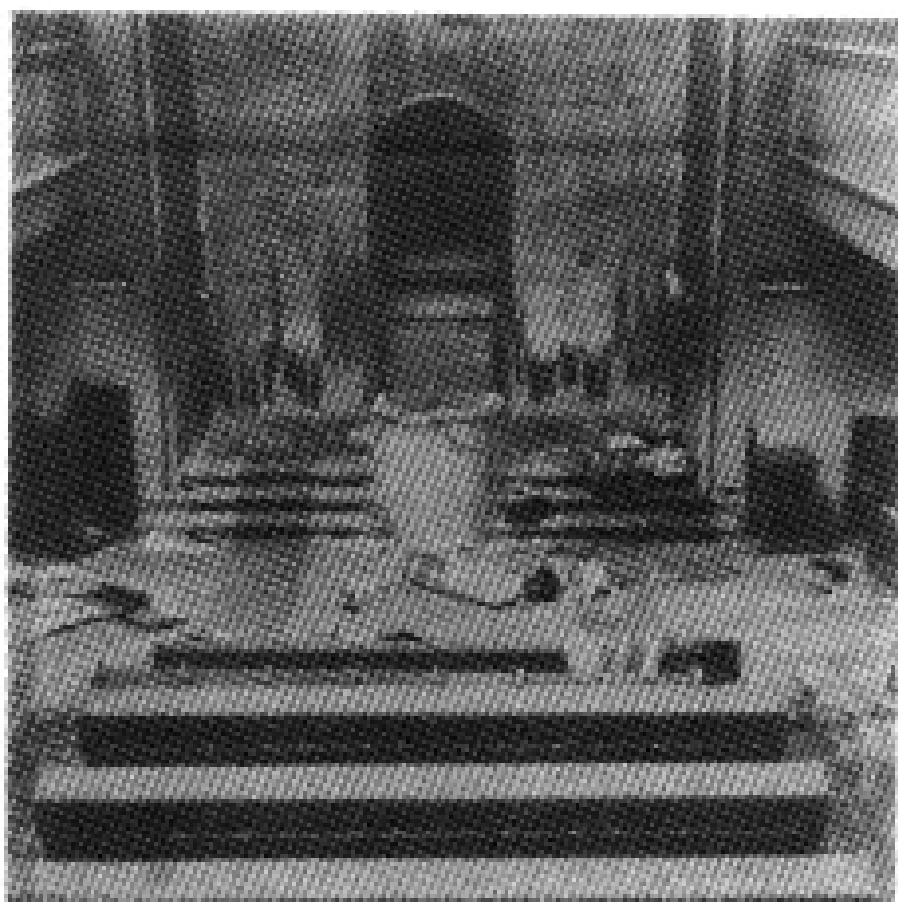
Ook zij kon niet verkroppen dat een joods kind niet hoefde mee te doen aan godsdierstlessen en meende zich dus op die manier te moeten revancheren.

Thuisgekomen ontstak mijn vader in grote woede over dit voorval en nam mij mee terug naar school. Als het hoofd van die school niet toevallig in de gang had gelopen, was hij ongetwijfeld de klas ingegaan en had hij die Juf een aframmeling gegeven. Nu haalde het hoofd van de school haar erbij en na enige aarzeling kwam zij er rond voor uit dat zij een hekel aan mij had om het 'anders zijn' en van mening was dat ik niet op die school thuis hoorde. Ik was een uitzondering.

Dan die vreselijke jaren rondom 1935. Een groot deel van de familie van mijn moeders kant woonde in Duitsland, bij grensplaatsen zoals Rheidt, Mönchen-

*een winkel van een joodse eigenaar in Frankfurt, bedekt met antisemitische leuzen, 1933
(uit: boekje Anne Frank Huis, blz. 14)*

in de nacht van 9 op 10 november 1938 worden in heel Duitsland synagoges en joodse winkels vernield. Hier de synagoge van München na deze zogenaamde 'Kristallnacht'
(uit: Anne Frank Huis, blz. 15)

Gladbach, Gelsenkirchen etc. Sinds de komst van het Nazi-regime waren daar de joden, zoals wij nu allemaal weten, de grote zondebokken.

Zo stonden zij ook bloot aan het vernielen van hun huizen, bedrijven en in heel veel gevallen werden zij afgeranseld.

Dat gebeurde ook met een aantal van onze familieleden en hun enige kans was te vluchten naar Sittard, naar ons huis dat immers betrekkelijk dicht bij de Duitse grens lag.

Als kind ben ik menige nacht opgeschrikt door de huisbel die dan meestal weer een gewond familielid aankondigde en die bebloede gezichten en blauwe plekken hebben zich ook in mijn geheugen genesteld, zodat ik mij realiseerde dat ook zij 'anders' waren en dus daarom gestraft werden.

VERHUIZING

Mijn ouders besloten om Sittard te verlaten in 1939 en zo verhuisden wij naar Amstelveen.

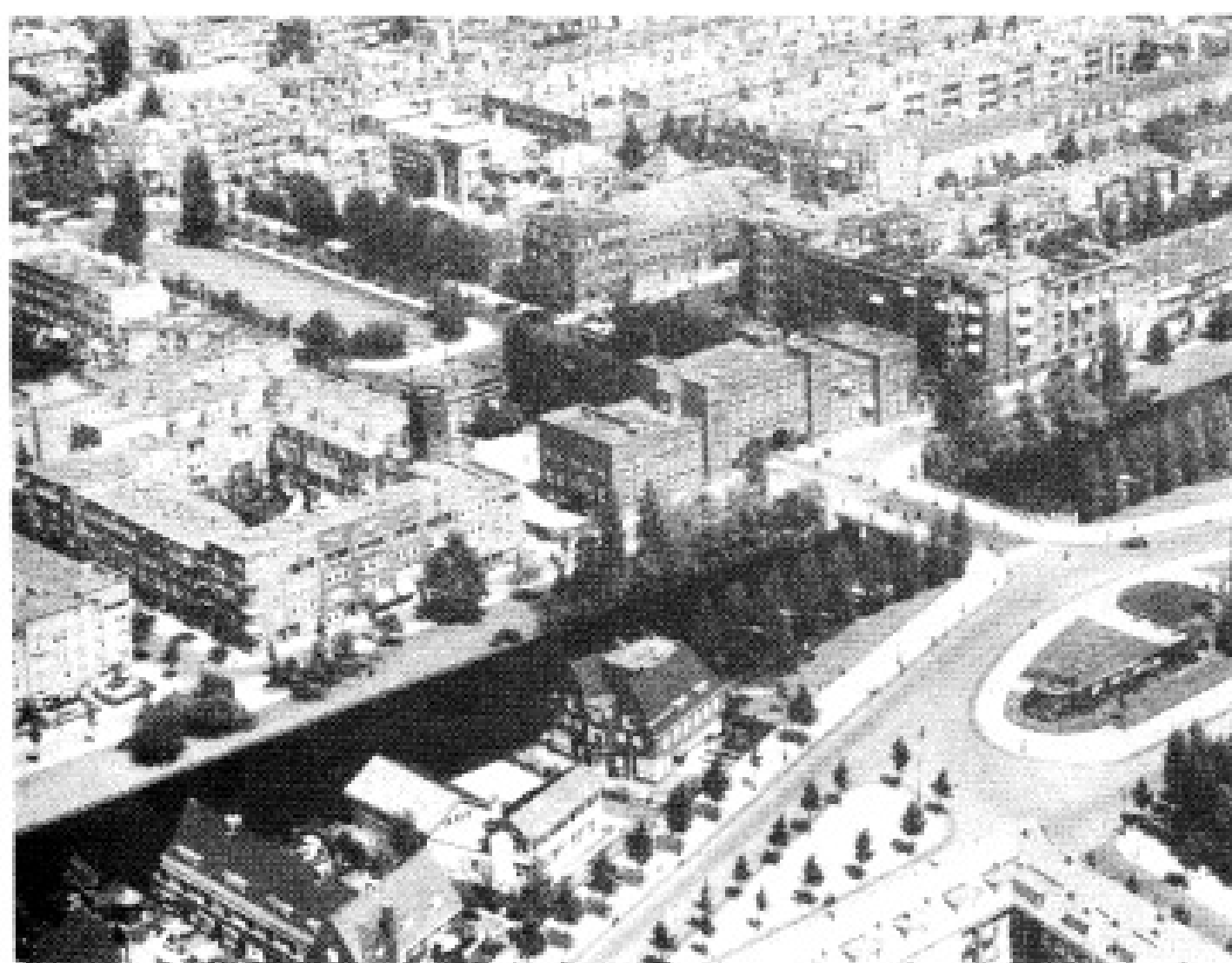
In Sittard was ik inmiddels op het Bisschoppelijk College terecht gekomen en dus lag het voor de hand dat ik ook hier in het westen naar een middelbare school zou gaan.

De schrik sloeg mijn moeder om het hart bij de gedachte dat haar zoontje door dat drukke verkeer naar die grote stad Amsterdam zou moeten. En dus werd een compromis gevonden. Om te wennen werd ik eerst in Amstelveen voor korte tijd naar een protestants-christelijke ULO gestuurd en ja hoor... daar begon het weer. Niet massaal maar toch konden sommige leerlingen en leraren het niet nalaten mij op mijn 'anders zijn' te wijzen. Ik herinner mij dat ik er alles aan gedaan heb om mijn moeder te laten merken dat ik snel wende aan de nieuwe omstandigheden en dat ik toch wel rijp was om naar school in Amster-

kinderfeestje familie Wijnperle te Sitard rond 1934

zittend v.l.n.r.: Sylva Horn, Rooze Wijnperle, Nathan Wijnperle en Corrie Wijnperle; knielend v.l.n.r.: Wetz, ?, Joop Wesseling, Oscar Horn en Paul Horn; staand v.l.n.r.: Betty Wolff, ?, Guus van Dam, Salomon Sassen, Albert Sassen, ?, Sientje Colboef en Rooze van Dam

lichtfoto Amsterdams Lyceum (uit: Het Amsterdams Lyceum, blz. 15)

dam te gaan. En wat voor een school! Het Amsterdams Lyceum, een openbare school.

Vanaf het moment dat ik er binnenkwam, voelde ik mij er op mijn gemak en kwam ik terecht in een mengeling van jongens en meisjes die frank en vrij met elkaar omgingen. Daar werd niet gekeken of je 'anders' was en geloof mij: er waren heel veel 'anderen'. Een heerlijke tijd brak aan totdat....

Een idylle ruw verstoord

MEI 1940

Totdat ... op die mooie Pinksterdag in mei 1940 ons gezin in Amstelveen wakker werd geschud door het blaffende afweergeschut, dat trachtte Duitse vliegtuigen te verjagen die poogden het vliegveld Schiphol aan te vallen. Nog zie ik hoe de mensen uit hun huizen renden en op straat bij elkaar stonden, wijzend naar de vliegtuigen in de lucht, die een hels kabaal maakten. De radio verzorgde onafgebroken nieuwsuitzendingen en maande de mensen tot kalmte. Maar blijf maar kalm als er een onafgebroken lawaai om je heen is van ontploffingen en luchtafweergeschut.

Duitse propaganda op Sittardse markt, rond 1943

Waar het vandaan kwam, weet ik tot op heden niet, maar iedereen die in het bezit was van een auto in onze buurt moest en zou naar Schiphol om te helpen bij het vervoeren van gewonden. Ook mijn vader heeft dat gedaan, al was het niet direct met mijn moeders zegen. Ik herinner mij dat hij volledig geschokt was door wat hij had gezien bij die transporten.

Zoals wij nu weten, heeft het verzet van de Nederlandse troepen niet mogen baten tegen een voor die tijd overweldigend leger van de Duitsers. De dag

TWEDE DISTRIBUTIE STAMKAART		M	200* N° 936285
NO. VERHOORNUMMER		18174--	
NO. ARREST-OFTE-IDENTIFIKATIE			
ORIGINELE NAAM	Wijperle--		
NAAM BESLUIT	Nathan H--		
DA- VAN-OFTE GEBURT	9 Jun 26	PLAATS	studeerend
DA- VAN-OFTE IN	Nieuwer-Amstel		
WONING	van der Veereld 57		
			

stamkaart Nathan Wijperle

voor de capitulatie hebben wij nog getracht via IJmuiden per boot weg te komen. Ons hele gezin, inclusief oma Rosalie, vertrok richting IJmuiden.

Vergezeld van een lange stoet auto's waarvan de inzittenden wellicht dezelfde bedoeling hadden als wij, bewogen we ons langzaam voort. Dikke vette rookwolken van de in brand gestoken olie-opslagplaatsen veranderden de mooie blauwe lucht in een bijna inktzwarte hemel die wellicht de voorbode was van de vele donkere jaren die ons te wachten stonden.

Aangekomen in IJmuiden probeerde mijn vader een boot te vinden maar dat lukte niet. Niet alleen dat er geen vaartuig meer voorhanden was, maar de Duitsers hadden een Nederlands schip gebombardeerd dat dwars voor de haven lag en zo kon er geen kip meer uit. Scherp staat het gejammer en

gebedel om een boot in mijn geheugen. De mensen wilden alles kwijt, als zij maar weg konden komen. De havenkant was gelardeerd met de mooiste auto's die de meer gelukkigen hadden achtergelaten.

Wij, de kinderen van ons gezin, hadden allen een naamplaatje aan een koordje om onze hals. Daarop stond het adres van Fred Hill in Sussex, een man met wie mijn vader zaken deed, en hij had met hem afgesproken dat hij zou trachten naar Engeland te komen als er oorlog uit zou breken. Wij hebben de plaatjes afgedaan. Ze hadden voor ons geen functie meer.

Thuisgekomen van deze droeve reis begonnen wij de auto uit te laden en daar kwam plotseling een juten zak met bruine bonen te voorschijn die door mijn ouders was gehamsterd. Nooit heeft iemand geweten wie die zak in de auto heeft gezet, maar ondanks ons verdriet van de niet geslaagde vlucht, moesten wij er wel om lachen.

DE BEZETTING

De dag van de officiële capitulatie van ons leger roept een andere nare herinnering in mij op. Als uit het niets hingen er in onze buurt en ver daarbuiten plotseling heel veel NSB-vlaggen.

Nooit hebben wij geweten dat er rondom ons zoveel mensen woonden met sympathie voor onze bezetters.

Het was een schok die ondanks alles positief op ons moet hebben ingewerkt. Want juist daardoor werd vooral mijn vader gedreven tot lijfsbehoud voor ons gezin. Al was de directe noodzaak nog niet aanwezig, hij begon voorzichtig

die maatregelen te nemen die ons moesten beschermen tegen wat er mogelijk zou gaan gebeuren. Vergeet niet dat wij al een 'voorproefje' hadden gehad van onze familieleden uit Duitsland.

Inmiddels ging het dagelijkse leven zijn gang. Mijn twee jongste zusjes, die bevriend waren met een leeftijdgenootje op de hoek van de straat, werden wel in een heel bijzonder voorval betrokken. De vader van hun vriendinnetje ontpopte zich al snel als een lid van de NSB en kreeg zowaar de commandant van het vliegveld Schiphol ingekwartierd.

En zo kon het gebeuren dat mijn zusjes, die om begrijpelijke reden niet naar het verjaardagspartijtje van hun vriendinnetje gingen, er toch terecht kwamen. Tot ieders verbazing werd er bij ons aangebeld en daar stond de Duitse commandant samen met de vader voor onze deur en werden mijn twee zusjes op hun nek meegenomen naar het feestje. Dezelfde vader waarschuwde ons dat de 'foute' politie-inspecteur een inval bij ons zou doen, omdat wij zo stout waren geweest de radio niet in te leveren en stiekem naar de Engelse zender luisterden.

In de zomer van 1941 moest mijn vader zich melden bij de Sicherheitsdienst. Hij vreesde het ergste, maar aldaar aangekomen bleek hem, dat men enkel informatie wilde over zijn gevluchte mede-compagnon, meneer De Jong. Mijn vader liet niets los en als de Duitse officier vervelend dreigde te worden, liet vader hem een foto zien, waarop hij stond afgebeeld op de schouders van Duitse voetballers. De foto was gemaakt naar aanleiding van het behalen van de Duitse landstitel door FC.Köln. De Duitse officier keek mijn vader glazig aan en zei: "Sind Sie der Schwarze Teufel?". Mijn vader knikte bevestigend, waarop de Duitser zei, dat hij kon vertrekken.

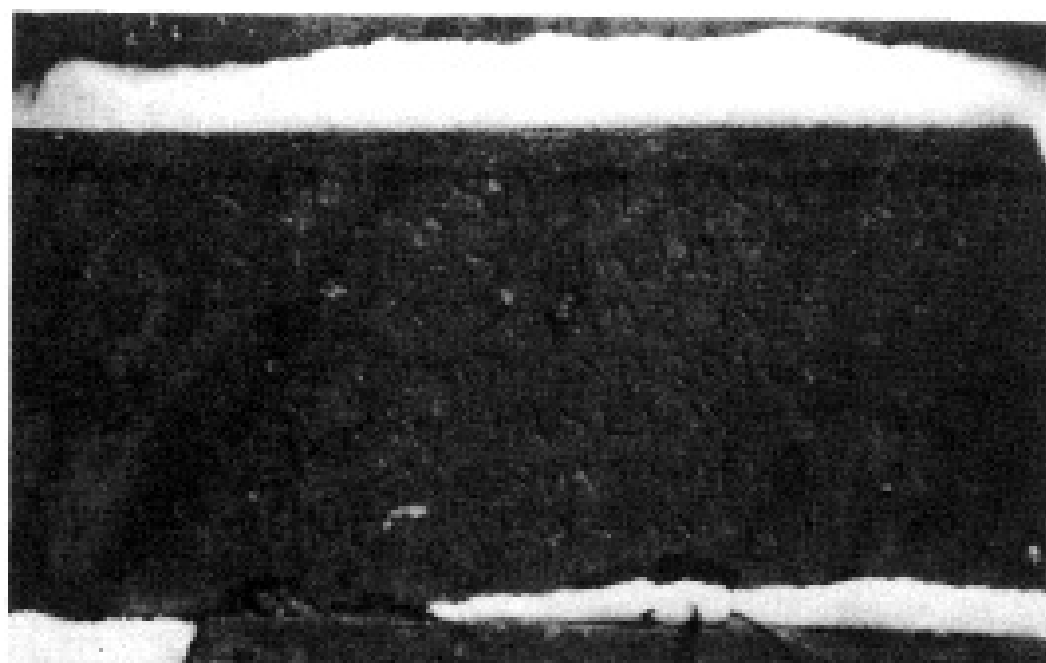

*oma Rosalie, bijgenaamd
"den Engel", rond 1939*

In november 1941 stierf oma Rosalie plotseling. Op een zondagmorgen toen wij kinderen zoals gebruikelijk naar haar slaapkamer gingen voor het ontvangen van zakgeld en een zakje snoepgoed, vonden wij haar dood in bed. Aan haar denk ik nog altijd terug met bewondering en deemoed. Zij was een vrouw van vrede. Zij kende geen haat of ruzie en was er altijd en overal op uit om vrede te stichten als dat nodig was. Haar kalmte en wijsheid waren alom bekend. Veel mensen vroegen haar om hulp en raad en die werd nooit geweigerd. Haar omgang met niet-joodse mensen uit Sittard en omgeving was een voorbeeld voor iedereen. Mijn vader Manus noemde haar altijd "de engel". Zij was een zware astma-patiënte en leed daar hevig onder. Als ik mijn ogen sluit, zie ik haar rechtop in bed zitten, ondersteund door een berg kussens met in haar neus een glazen astmapompje, dat via een slang en knijpbal

haar bronchiën probeerde te ontlasten. Maar nooit kwam er een klacht over haar lippen.

God was haar genadig geweest en had haar in haar slaap tot zich genomen. Op die manier bleef haar een hele boel ellende bespaard, die veel van haar

*grafsteen oma Rosalie
Silberberg-Schwarz*

geliefden later nog zou treffen. Oma werd de volgende dag per trein naar Sittard gebracht en daar op de joodse begraafplaats bij de wal, nabij het huidige Serviamlyceum, begraven.

Geleidelijk aan werden meer Duitse maatregelen tegen de joden ingevoerd. En zo kon het gebeuren dat eind 1941 alle joodse kinderen het Amsterdams Lyceum moesten verlaten. Een trieste gebeurtenis, niet in de laatste plaats voor Dr. Gunning de rector. Tijdens zijn afscheidsspeech voor al die kinderen die weg moesten heeft hij heel duidelijk zijn afschuw over deze maatregel laten horen en ik weet dat hij met tranen in zijn ogen van elk van ons afscheid nam en ons Gods zegen meegaf.

Hij heeft al 'zijn kinderen' zoals hij ons noemde nog lang op elke verjaardag een kaart gestuurd, ondertekend door hem en zijn vrouw. Zelf heb ik er nog een ontvangen via via en ik zie nog de tekst die er op was afgedrukt:

*Wat schaadt een barden stoot,
Wat deert een fellen slag,
Als 't hart van binnen leeft
daar 't zich aan houden mag*

*dr. Gunning in zijn werkkamer
(uit Amsterdams Lyceum, blz. 7)*

Maar ook hij kon niet bevroeden met welk een duivelse methoden de bezetter zich had voorgenomen het joodse volk "aus zu radieren", zoals zij dat stelden.

Wij, de leerlingen, mochten alleen nog maar naar een joodse school in de Stadstimmertuinen, waarin zich alle kinderen verzamelden, afkomstig van vele scholen in Amsterdam. Ik herinner mij nog wat een ontstellend ratjetoe het was. Stel je voor dat er bijvoorbeeld geen eensluidende boeken waren, en dat al-

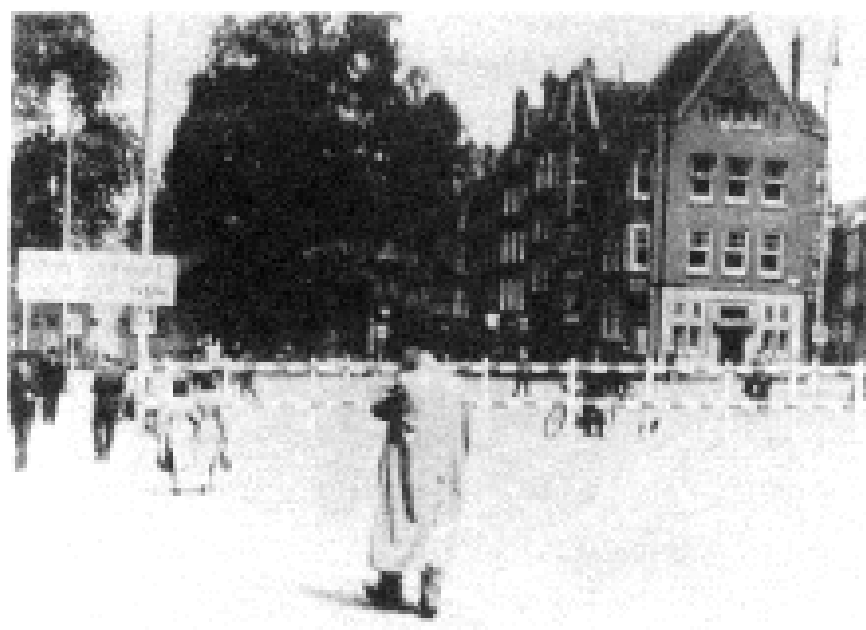
leen al was een bijna onoplosbaar probleem voor de joodse leraren die getracht hebben wat orde te scheppen. De Duitsers waren inmiddels begonnen met het stelselmatig wegvoeren van joden. Een oproep die je kon verwachten verplichtte je om je te melden met rugzak voor werk in "het Oosten" en dat was beslist niet Oost-Nederland.

Langzaam maar zeker zag ik leeftijdgenoten verdwijnen en toen onze school zich op een dag in een synagoge moest verzamelen om daar van een lid van de Joodse Raad te horen, dat men aan een oproep gehoor moest geven en zich moest melden, heb ik bij thuiskomst mijn vader kort maar krachtig medegedeeld dat dit mijn laatste schooldag was, omdat ik vreesde dat er plotseling een Duitse vrachtwagen voor school zou verschijnen die ons weggaan zou versnellen. Mijn vader zag dat gevaar ook en stemde in met mijn besluit. He-laas heb ik gelijk gekregen.

ONDERDUIKEN

Zo brak het jaar 1942 aan. Nog woonden wij in Amstelveen maar wij wisten dat onze dagen daar geteld waren.

Binnen het demonische stelsel van de bezetter paste ook het verplaatsen van alle buiten Amsterdam wonende joden naar joodse gezinnen die in Amsterdam woonden.

*joodse wijf Amsterdam
(uit: Anne Frank Huis, blz. 48)*

Als je bevel kreeg je huis te verlaten, stond daar tegelijkertijd het adres bij waar je moest inkwartieren. Op die manier wisten de Duitsers meteen waar ze hun slachtoffers konden vinden en zo nodig ophalen.

Ook wij ontsnapten daaraan niet en kregen in juni 1942 bevel om binnen 24 uur ons huis te verlaten. Wij mochten meenemen wat we konden dragen. Stel je voor...

Ons adres zou worden: de Lekstraat te Amsterdam bij

een familie Plotske, die ons geheel onbekend was. Jammer voor de Nazi's, maar daar zijn we dus nooit geweest. Mijn vader had in zijn voorbereidingen daar al op ingespeeld en zo vertrokken wij naar een niet-joodse familie in de Lekstraat.

Vanaf dat ogenblik was ons hele gezin -ouders met vier kinderen- voortvluchtig en dat was in de ogen van de bezetter een zeer kwalijk vergrijp. Nog steeds ben ik dankbaar dat mijn grootmoeder in 1941 in ons huis in Amstelveen is overleden en nooit geweten heeft welk een vreselijk lot ons en haar andere kinderen te wachten stond. Oma Cornelia Wijnperle-Israëls dook niet onder en zij werd uiteindelijk opgepakt en op 75 jarige leeftijd in Sobibor vergast.

Al snel werd het duidelijk dat ons verblijf in de Lekstraat maar tijdelijk kon zijn. Het lag te dicht tegen de buurt aan waar traditioneel veel joden woonden en waar de nazi's, heel geregeld razzia's hielden. Zelf ben ik daar een keer middenin geraakt. Mijn moeder was zo verstandig geweest om de Davidsterren die wij verplicht op onze kleding moesten dragen met drukkertjes vast

oma Cornelia Wijnperle met Corrie rond 1926

te zetten. Dat maakte het mij mogelijk om de ster van mijn jas te rukken en via alle mogelijke straten is het mij gelukt om uit handen van de jagers te blijven. Soms denk ik nu, dat ik toen dat deel van Amsterdam pas zo goed heb leren kennen. Dat voorval was reden voor mijn ouders om nu echt te gaan onderduiken.

Aangezien het praktisch onmogelijk was om met een gezin van zes mensen op één adres onder te duiken werden wij opgesplitst.

Mijn drie zusjes, Corrie, Manda en Rosalie, verdwenen naar Oldenzaal en mijn ouders en ikzelf doken onder op het Rokin 101 te Amsterdam bij de familie Sijmonsma.

Vanaf dit moment is het bijna

onmogelijk om te verhalen wat er met ons allen gebeurd is. Er bestond geen direct contact meer tussen ons en mijn zusjes elders. In het boek *Lest we forget*, een paar jaar geleden geschreven door Manda, kan men hun verhaal uitvoerig lezen. Daarom zal ik hier nu verder gaan met 'mijn' verhaal.

Kunt u zich voorstellen wat het betekent voor een jongen van amper 15 jaar om opgesloten te zitten. Dag in, dag uit in een kleine kamer. Muisstil om beneden niet te laten merken dat er zich boven levende wezens bevonden. Een WC niet te kunnen spoelen omdat ook dit geluid de zaak kon verraden.

Wat moet je dan als kind? Gelezen heb ik totdat ik er ziek van werd. Patience met mijn vader en moeder gespeeld totdat ik geen kaart meer kon zien.

En dat alles voor een kind dat altijd heel actief was. Sport was een belangrijk deel van mijn leven. Veel leuke vrienden en vriendinnen met wie er dagelijks contact was. Dat was allemaal verdwenen. Alleen nog maar vier muren die je aanstaarden en verre geluiden die van de straat tot je doordrongen, maar die je niet met eigen ogen en oren mocht waarnemen want de gordijnen bleven dicht. Als ik met die wetenschap vandaag weer voor de keuze van onderduiken zou staan, zou ik weigeren ondanks het feit dat de familie Sijmonsma fantastische mensen waren en het onderduiken uiteindelijk toch tot mijn overleven van de nazi-terreur heeft geleid.

GEPAKT

En zo brak die rampzalige dag in januari 1943 aan.

Ik weet dat ik mijn moeder heb gek gemaakt met het onafgebroken gezeur om 'iets' te doen te hebben. Dat iets vertaalde zich in een grote kleurenplaat die te koop was bij V & D. Die plaat had een afbeelding die in onderdelen genummerd was en als je dus de juiste kleur bij het juiste nummer had aangebracht, ontstond uiteindelijk een heel mooie tekening...bijna een schilderij.

Het verzet van mijn moeder brak en ik mocht gaan mits ik beloofde met niemand te spreken en zo snel mogelijk terug te komen. Uiteraard zonder ster op mijn jas.

Toen ik voor V & D stond, stopte er een motor met zijspan naast mij. Twee gelederde mannen sprongen er af en de grootste vroeg mij: "Ben jij een jood, ben jij familie van Manus Wijnperle?"

Uiteraard keek ik zo verbaasd mogelijk en ontkende. Men nam mij mee naar het politiebureau Singel. Daar werd ik in een onafgesloten kamertje gezet en beide 'heren' gingen naar elders om te overleggen of te bellen.

Ik zag mijn kans schoon en vloog het bureau uit rennend door een verbindingsteeg tussen het Singel en de Kalverstraat.

Achter mij hoorde ik schreeuwen, "pak hem" en ja hoor, in de Kalverstraat was wel iemand zo vriendelijk om daar gehoor aan te geven en zo belandde ik wederom in bureau Singel.

Abraham Puls (uit: boekje Anne Frank Huis, blz. 58)

Daar begon, maar nu wel indringender, het verhoor opnieuw. De grote van het tweetal deelde mij mede, dat zijn naam PULS was en dat hij mijn vader goed kende en dat ik zo op mijn vader leek. Dat was ook wel waar.

Later heb ik van mijn vader gehoord dat Abraham Puls op afbetaling banden van hem voor zijn verhuisauto's kocht en

zodoende kende hij mijn vader en veel joden uit de jodenbuurt waar hij zeer geregeld kwam voordat de oorlog uitbrak.

Lang heb ik mij niet meer kunnen verzetten en zo belandden wij op ons onderduikadres waar mijn vader beneden in de kelder bezig was de heer Symonsma te assisteren bij verwarmingsproblemen. Mijn vader heeft niets gemerkt.

Boven gekomen werden mijn moeder en mevrouw Symonsma overvallen door het tweetal en werden mijn moeder en ik weggevoerd. Mevrouw Symonsma werd bedreigd...meer niet gelukkig.

De eerste gang was naar een adres op de Ceintuurbaan waar de heer Puls zijn eigen 'zaakje' had met witgeverfde ramen.

Daarachter werden zijn arrestanten leegggeschud, ergo ontdaan van alles wat maar enige waarde had.

De nacht brachten wij door in een cel op het Hoofdbureau van Politie te Amsterdam, waar ik ondanks alles goed sliep.

Daarna volgde vervoer naar de Sicherheitsdienst in de Euterpestraat waar je weinig goeds van te verwachten had en dat uiteindelijk resulteerde in het feit dat wij met een zogenaamde Strafkaart werden verguld. Zoals eerder is vermeld, was onderduiken een strafbaar feit met alle consequenties van dien. Het volgende station was de gevangenis Havenstraat waar mijn moeder en ik werden gescheiden. Zelf belandde ik in een cel met zes andere gearresteerde joden en mijn eerste bezoek aldaar betrof de kapper die mijn haar tot op de huid afschoor. In het kader van vernedering hadden ze een voltreffer geplaatst, want ik was erg trots op mijn weelderige zwarte haardos.

Het samenzijn met teveel mensen in een te kleine cel met daarbij een karig rantsoen kon de stemming ook niet verbeteren.

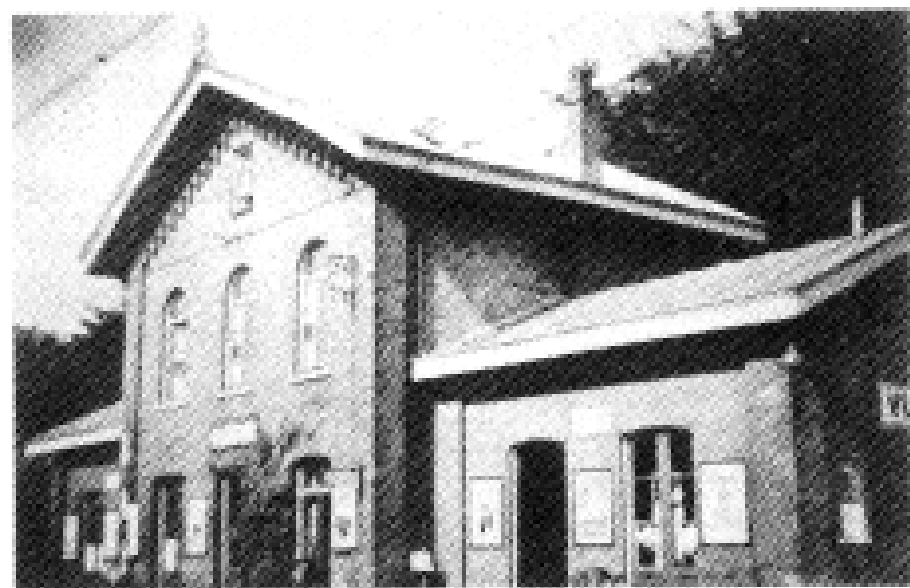
Op vrijdag werd er een klontje boter met een klein beetje suiker bij het rantsoen gedaan en ik weet nog hoe ik de boter met de suiker vermengde en op die manier mijn herinnering ophaakte aan onze vrijdagavond thuis. De avond dat wij om de tafel zaten en na het eten er altijd veel te snoepen(nasjen) was. Op een dag kwam het bericht dat wij die avond zouden vertrekken maar niemand wist waarheen. Ook had ik geen enkel idee of mijn moeder er nog was of inmiddels weg was.

s'Nachts werden wij in gereedstaande trams gepropt en vertrokken wij naar het Centraal Station. Daar aangekomen moesten wij in een aparte trein plaatsnemen en die vertrok naar het concentratiekamp Vught, zoals later bleek. Al die tijd had ik geen spoor van mijn moeder.

In Vught kwam ik in een barak met uitsluitend joodse mannen. Daar heb ik geleerd wat honger is. Mijn jongensmaag verkeerde in een onafgebroken opstand tegen de leegheid en ik heb letterlijk over de vloer gekropen op zoek naar iets eetbaars zoals een aardappelschilletje. Mijn toch betrekkelijk korte tijd

in dat kamp heeft mij jarenlang achtervolgd en mij vele malen gilend of huilend uit mijn slaap gehaald.

En nog steeds, en dat zal wel tot het einde mijner dagen zo blijven, weiger ik op een autorit naar het zuiden via Vught te rijden. De naam op het ANWB-bord zou voldoende zijn mij voor de rest van die dag of dagen van streek te maken.

station Vught

VLUCHT

En toen kwam het bericht.

Alle ouden van dagen en ouders met kinderen onder de zestien jaar gingen op transport. Daar hoorde ik ook bij, al wist ik niet of mijn moeder eveneens in Vught was. Op een februaridag 1943, ongeveer acht uur, moesten wij in het donker afmarcheren naar het station Vught. Een lange rij gebukte figuren door de donkere nacht op weg naar een onzekere toekomst. De enige zekerheid waren de gewapende Duitsers die ons bewaakten en zo nu en dan luidkeels lieten weten dat zij er nog waren en wij "schneller" moesten lopen.

Op het station waren al meer mensen aanwezig en plotseling hoorde ik mijn naam roepen. Het was mijn moeder die nauwelijks tien meter bij mij vandaan stond. Een heel droevig maar toch fijn weerzien, want nu wist ik haar tenminste dicht bij mij.

Die nacht in de cel op het hoofdbureau had ik - gebaseerd op niets - tegen haar gezegd: "maak je maar geen zorgen, ik zorg wel dat we hieruit komen".

Nu was ze bij mij en kwam die gedachte weer in mij op, maar ik wist niet wat ik er mee moest doen. Zij bond haar hoofddoekje om mijn nog kale schedel zodat ik er als een meisje uitzag en daardoor werd ik samen met haar en een aantal anderen in een coupé gestopt en dus gelukkig niet in een veewagen.

Voordat de trein vertrok, werd er door de begeleidende SS nog even kenbaar gemaakt dat bij vlucht geschoten zou worden. Deze 'heren' namen plaats in de

stille beeld W. Jooren

laatste coupé. In de verte zag ik een man van de spoorwegen aankomen die vergezeld was van een Duitser en de plicht had om met een lange steek-sleutel de coupé af te sluiten. Mijn positie aan het raam gaf mij dat uitzicht en ik drukte heel voorzichtig de deur uit het slot. De spoorwegman merkte het, gaf mij een knipoog en rommelde wat met de sleutel, maar sloot niet af.

Hij redde ons leven zoals later zal blijken en ik heb na de oorlog alles gedaan om hem te vinden, hetgeen uiteindelijk lukte omdat zijn vorm van verzet voorkwam in het boekje van Van Zanten *"Vught. Het kamp en de mensen"*. Mijn bezoek aan hem werd onvergetelijk en hij wilde van geen dank horen. Dat waren de stille helden!

Onderweg stopte de stoomtrein enkele malen. Dan renden direct onze bewakers onder luid geschreeuw langs de trein. Toen het weer gebeurde dacht ik, nu of nooit. Bij het weer optrekken van de trein ontwikkelde de locomotief veel stoom en dat dekte mijn sprong uit de trein terwijl mijn moeder op de treeplank stond maar niet durfde te

springen. De groter wordende snelheid noodzaakte mij aan haar hand te trekken waardoor zij viel maar gelukkig geen grote schade opliep. Plat op onze buik lieten wij de trein passeren en renden toen als bezetenen in tegengestelde richting.

Aangekomen bij een onbewaakte overgang, zagen wij iemand lopen en vroegen waar wij waren. Dat bleek vlak bij Dieren te zijn.

Op onze volgende vraag, waar de pastoor of de dominee woonde, wees hij ons de weg naar de pastorie.

De pastoor maakte zelf open en na een korte inleiding van mijn moeder wees hij ons de weg naar een café. Daar konden wij ons zonder risico melden. Mijn moeder die er nog enigszins redelijk uitzag, opende de deur maar behalve de ober was niemand aanwezig.

Om de een of andere reden scheen die ober te merken wat er aan de hand was. Hij trok ons naar binnen en deelde ons mede dat ter gelegenheid van een verjaardag de hele illegaliteit feest vierde op een ander adres.

Het was niet ver lopen en toen wij er aankwamen, ging de deur al open voordat wij belden. Na een aantal korte vragen was men tevreden met ons verhaal en begon ons feest. Kleren voor mijn moeder en mij werden gehaald en in de tussentijd ging mijn moeder in bad, gevolgd door mij.

En toen stond daar al dat eten. Broodjes met vleeswaren, slagroomtaarten -stel je voor anno 1943- en noem maar op. Mijn moeder was verstandig en at alleen wat heel makkelijk verteerbaars en lauwe melk, maar ik stortte mij als een veelvraat op al die heerlijkheden, daarbij luid aangemoedigd door de omstanders.

En dat heb ik geweten. Op een ander adres waar wij werden ondergebracht, brak bij mij de hel los. Nog nooit heb ik mij zo ziek gevoeld en toen dacht ik, dat ik zou doodgaan.

Midden in de nacht werd nog een dokter gehaald die weinig kon doen behalve adviseren "even niet te eten".

Inmiddels was er contact gelegd met mensen uit het verzet die onze familie hadden geholpen in hun onderduik en dus waren wij in afwachting van hun komst.

En ja hoor. Na enkele dagen zagen wij door de vitrage de figuur van onze onvergetelijke Twan Maintz uit Geleen opduiken. Twan was een jeugdvriend van mijn moeder, die veel omging met haar broer Ies en zodoende de familie goed kende. Hij zat samen met een hechte groep vrienden en hun vrouwen 'zwaar' in het verzet. Jodenhulp, onderduikers verzorgen, neergestorte geallieerde piloten weer over de grens brengen op weg naar Engeland, spionage etc. Hij had natuurlijk gereageerd op het bericht dat wij weer vrij waren. Maar wel met de grootste voorzichtigheid, want er kon ook een ander spel gespeeld worden.

En dus kwam Twan met nog een andere man in zijn kielzog op de deur van het huis af. Hij droeg een regenjas en zijn hand omknelde, naar wij later wisten, een revolver voor het geval dat de zaak fout zat.

Hij belde aan en onze onderduikvader opende de deur. Twan bleef staan en zijn luide stem riep in het Limburgs dialect "Elsa, bèste dao?". Toen mijn moeder hem in hetzelfde dialect antwoordde, was hij gerustgesteld en kwam hij

kaartje concentratiekampen (uit: Anne Frank Huis, blz. 57)

naar binnen, waar wij allen prompt begonnen te huilen. De emoties van het-geen wij hadden beleefd en het weerzien met Twan namen de overhand. Maar toen moesten wij wel weer terug naar Amsterdam en dat was een uitermate gevaarlijk karwei.

Mijn vader was inmiddels op een ander adres in Amsterdam-Oost ondergebracht en Twan had met hem afgesproken dat wij met een bepaalde trein van Dieren via Arnhem naar Amsterdam zouden reizen en rond acht uur bij hem zouden arriveren. Met daarbij de boodschap dat als wij er om half negen nog niet zouden zijn, hij direct moest verdwijnen naar een ander adres want dan zat de zaak fout. Mijn stoppeltjeskop onderstreepte mijn joods uiterlijk en dus moest daar wat op gevonden worden. Twan en zijn maat omwikkelden mijn hoofd met verband zodat alleen mijn ogen en mond nog vrij waren. Vervolgens duwden zij mij de krant "Volk en Vaderland" - het blad van de N.S.B.- in de hand en ik was klaar voor de reis.

Wij vertrokken te laat van Dieren en misten daardoor de aansluiting in Arnhem. Daarom moesten wij op de volgende trein naar Amsterdam wachten en kwamen wij er te laat aan.

Mijn vader had alle hoop laten varen en was zo geschokt dat hij niet wegging naar het andere adres. Als het fout zat, moesten ze hem ook maar pakken. Aangekomen belden wij aan en trok mijn vader, staande boven aan een heel lange trap, aan het koord om de deur te openen. Toen hij ons daar beneden zag staan, zakte hij prompt ineem en rolde als een bal de trap af. Het was een wonder dat hij, buiten wat bulten en schrammen, verder niets opliep. Dit weerzien staat op mijn netvlies gebrand. Zittend in de woonkamer verhaakden wij met horten en stoten wat ons allemaal was overkomen, toen plotseling heel fel en langdurig de huisbel ging.

Tegelijkertijd schreeuwde men: "aufmachen". In een impuls hingen mijn vader, moeder en ik aan de houten balustrade van het balkon, klaar om ons vanaf tweehoog naar beneden te laten vallen. Toen bleek dat Duitse politie samen

hoofdgebouw Auschwitz (uit: Anne Frank Huis, blz. 61)

met Nederlandse collega's een etage hoger moesten zijn op zoek naar een zwanthandelaar. Twan gaf via zijn kanalen direct door dat alles in orde was en dat wij zo snel mogelijk naar het volgende adres zouden gaan. Ook mijn zusjes kregen te horen dat onze familie weer compleet was, al waren wij niet bij elkaar. Het was een ongeschreven wet in verzetskringen om geen adressen van onderduikers door te geven aan familieleden en dus wisten wij ook niet waar mijn zusjes verbleven.

HELMOND

Naar dit stadje dicht bij Eindhoven werden wij vervolgens getransporteerd. Wij kwamen in huis van een inspecteur van politie, die aan de rand van de stad woonde.

Op zichzelf natuurlijk een redelijk veilige plaats want wie zou er nu onderduikers vermoeden in het huis van een lid van de heilige Hermidad. Hij was een bijzonder aardige man maar al spoedig kwamen wij tot de ontdekking dat hij zwaar onder de plak zat van zijn vrouw en die had eigenlijk nooit onderduikers in huis willen hebben. Op alle mogelijke manieren heeft ze ons dat wel laten voelen en er was een constant gespannen sfeer. Haar hele, niet meer dan strikt noodzakelijke contact met ons, gaf ons het gevoel onwelkome gasten te zijn. Uiteraard kwamen wij daar ook nooit uit ons kamertje boven in het huis.

Op een dag werd mijn moeder wakker met vreselijke pijn in haar onderbuik. Ondanks het feit dat het ons ontbrak aan medische kennis werd al vlug duidelijk dat zij een hevige blaasontsteking had. Toen de vrouw van boodschappen thuiskwam heeft mijn vader haar daarvan op de hoogte gesteld en gevraagd of zij een dokter wilde vragen, wat daartegen gedaan kon worden.

Natuurlijk moest ze doen of het haarzelf betrof.

Zij weigerde, maar toen haar man voor de lunch thuiskwam heeft hij dat wel gedaan en medicijnen gehaald. Die medicijnen veroorzaakten als bijverschijnsel nogal wat maagpijn en dus vroeg mijn vader om wat warme melk. Zij gaf

het niet onder het motto: "Ik heb geen melk in huis". Even later verliet zij het huis en toen sloop mijn vader de trap af. Al vlug had hij in de gaten dat de melk buiten op een binnenplaatsje stond en dus ontsloot hij de achterdeur en stal wat melk. Ik herinner mij dat het mijn moeder wel hielp. Mijn vader heeft de politieman op de hoogte gesteld van wat er gebeurde en hem verzocht Twan te waarschuwen, want hij voorzag zulke grote problemen dat dit wel eens fataal kon worden voor alle betrokkenen. En zo werd besloten tot de volgende verhuizing.

DE ZWAAN

Pak de atlas er maar eens bij en zie hoe ver de afstand is van Helmond naar Born in Limburg. Als je die afstand per auto aflegt volbreng je het in circa twee uur bij een laag gemiddelde.

Maar dat voorrecht hadden wij niet. In het aardedonker werden wij door Twan en een ons onbekende man van ons onderduikadres vervoerd naar de Zuid-Willemsvaart in Helmond.

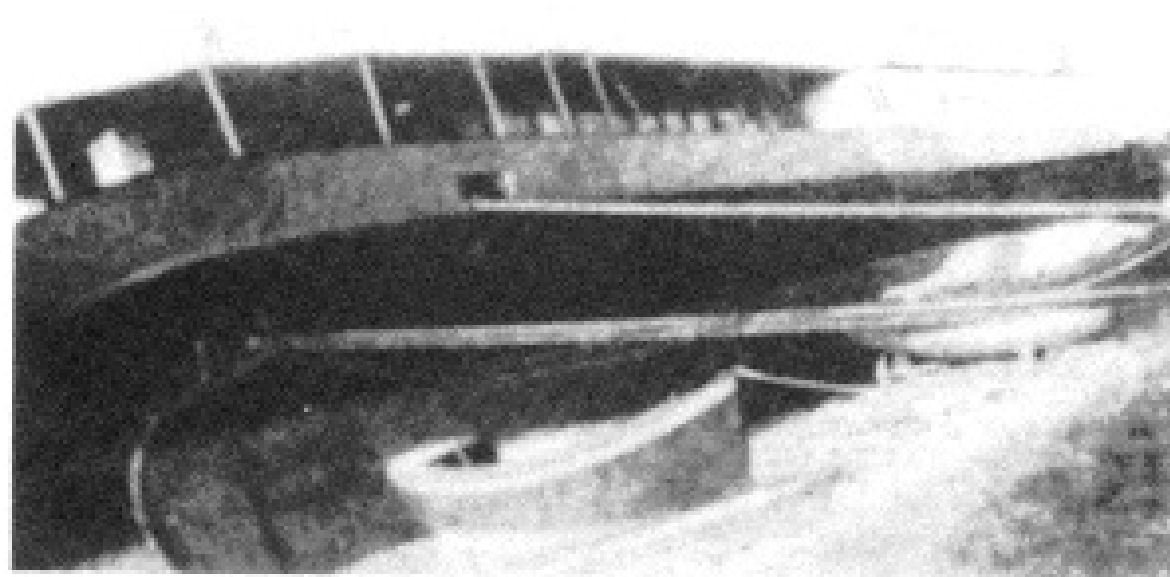
Toen hadden wij nog geen idee hoe lang die vaart was, maar zoals later bleek, kwam er geen einde aan en voerde die richting Zuid Limburg. En daar lag dan ons "jacht". Een motorbootje van geringe afmeting waarmee de tocht gemaakt moest worden. Mijn vader, moeder en ikzelf werden via een ijzeren luik in het dek in een ruimte neergelaten die ongeveer een meter hoog was. Die ruimte was volgelegd met stro waarop wij moesten liggen en daar lagen wij dan vlak naast elkaar met geen mogelijkheid om rechtop te zitten.

Aan de tocht zelf kwam geen einde. Deze vaart werd om de paar kilometer onderbroken door een sluisje waarop Duitse soldaten de wacht hielden die ons na een korte inspectie van bovenaf doorlieten. De spanning van telkens weer op oorafstand die Duitsers te horen schreeuwen was ondraaglijk, maar Twan en zijn gezelschap speelden het meesterlijk en wij passeerden de ontelbare sluizen zonder problemen. Van tijd tot tijd werd er met een speciaal afgesproken klopteken het sein gegeven, dat men het luik zou openen om ons wat te eten of drinken te geven en van die gelegenheid werd ook gebruik gemaakt om je behoefte te doen en even de ledematen te strekken. Dat die volledig verstijfd waren hoeft geen betoog en toen wij na bijna 20 uur in Born aankwamen, waren wij alle drie als strijkplanken en hebben dagen daarna nog nauwelijks kunnen staan, zitten of lopen.

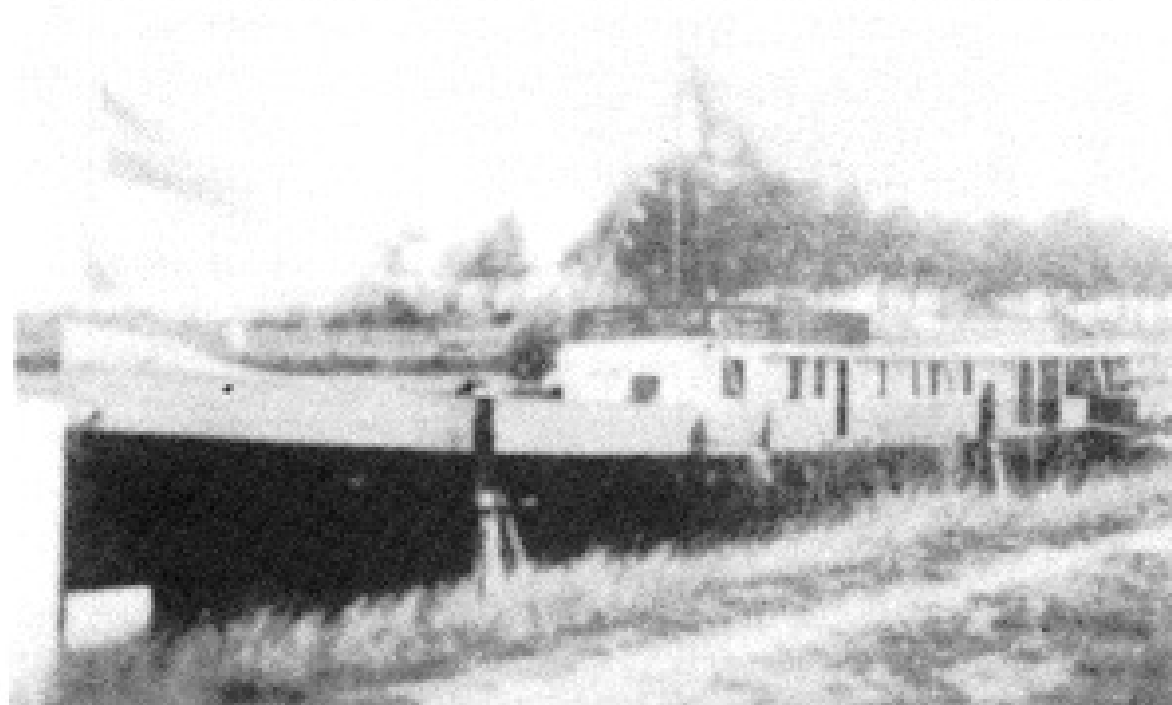
Maar wij kwamen van de hel in de hemel. Daar lag onze trotse Zwaan. Een zogenaamd victualiënschip, een boot waar schippers alle materialen konden kopen voor onderhoud van hun schepen, dat lag afgemeerd in de haven van Born.

Maar veel belangrijker was de aanwezigheid van Kees Zwaans en zijn vrouw Lieske. Twee unieke verzetshelden die alles en iedereen in nood trachtten te helpen. Zij maakten onderdeel uit van de groep waartoe ook Twan en zijn vrouw Mien behoorden. En bovendien hadden zij mijn twee jongste zusjes, Manda en Rosalie aan boord. Corrie was inmiddels elders in Noord-Brabant.

Sluit je ogen even en beleef de hereniging van ouders en broer met hun jongsten die zij al anderhalf jaar niet hadden gezien. De twee meisjes werden door

het schip 'De Zwaan' in de leeggepompte haven van Born, kort na de oorlog

het schip 'De Zwaan', omgebouwd tot pleziervaartuig

Rees en Lieske Zuwaans op schip

Lieske en Kees als hun eigen kinderen beschouwd. Hun onmetelijke menslievendheid straalde af op die twee kleintjes en hielp mee om het gemis aan hun eigen ouders, broers en ouder zusje te dragen. Zij werden door hen gekleed, gingen naar school en leefden een zo normaal mogelijk leven. En ook wij werden ondergebracht aan boord van de Zwaan. Op het bovendek stond een metalen overkapping van circa twee meter hoog, afgesloten door een deur. Als je die deur opende stond je voor een WC-pot, gemonteerd op een houten vloender. De eerste aanblik was dan ook een echte 'plee' met closetrol en al. Maar als je op een speciale manier die pot kantelde dan ging de vloer omhoog en ontwaarde je een houten trap die naar het vooronder leidde.

En in die smalle ruimte van ongeveer twee en een halve meter op het breedste deel en totaal tegen de vijf meter lang werden wij ondergebracht.

De ruimte had een piepklein keukentje, in de punt waarvan een butagasbrander stond. Aansluitend was er het zitgedeelte, bestaande uit twee houten vaste banken langs de kanten en in het midden een wegklapbaar tafeltje.

Het laatste deel, grenzend aan de trap naar boven had aan twee kanten bedsteden, waarvan een door mijn ouders en de andere door mij werd ingenomen.

Onder de tafel lag een kleed waaronder een luik schuil ging. In geval van nood konden wij daarin wegkruipen en kwamen dan in de zogenaamde "hel" van het schip terecht. Die ruimte stond altijd voor een deel vol met olie en vetigheid en een verblijf aldaar behoorde dan ook niet tot een uitstapje.

Het leven aan boord van de Zwaan was onder de gegeven omstandigheden een hemel op aarde in vergelijking met ons vorige adres.

Wanneer wij stiekem door onze patrijspoot keken, zagen wij mijn zusjes elke dag, als zij naar school gingen of op de dijk waarlangs de Zwaan afgemeerd was aan het spelen waren.

Mondeling contact was uiteraard niet mogelijk maar Kees, die wel begreep dat vooral mijn moeder er grote behoefte aan had om hun van tijd tot tijd even te knuffelen, zorgde ervoor dat in het donker de twee meiden voor korte tijd bij ons kwamen en dat was steeds weer een feest.

Dat binnenkomen in onze schuilplaats werd altijd vooraf gegaan door een bepaald ceremonieel. Aan het begin van iedere maand werden er nieuwe klopsignalen afgegeven. Dus als de meisjes op bezoek kwamen, moesten wij ons ervan overtuigen dat die signalen juist waren. Zo niet, dan mochten wij niet reageren en bij groot onraad moesten we in de hel duiken.

Dat grote onraad kondigde zich eigenlijk vanzelf aan door het enorme lawaai dat de overvallers teweeg brachten. Verscheidene malen hebben wij dat beleefd. Dan doken wij dus in de hel, trokken het luik met daarop het kleed en de vast gemonteerde tafel boven ons dicht en wachtten in spanning af wat ging gebeuren. Bij twee gelegenheden hebben wij de Duitsers heel duidelijk verstaan, toen zij tijdens hun zoektocht op het schip achter een dikke stalen plaat stonden die grensde aan ons "verblijf". Maar nooit hebben ze ons gevonden, terwijl zij -op welke manier dan ook- de overtuiging hadden dat Kees veel illegaal werk deed en er dus waarschijnlijk onderduikers aan boord moesten zijn. Kees zelf had het vermoeden dat het de Duitsers ging om neergestorte geallieerde piloten.

Veel van die gelukkig overlevenden vonden ook hun weg naar de Zwaan. Daar kwamen zij op verhaal en werden de plannen gemaakt om hen via organisaties in België, Frankrijk en Spanje weer terug te brengen naar Engeland. En zo kon je herhaaldelijk Kees op de dijk fietsles zien geven aan een piloot. Want hij bracht ze -uiteraard verkleed als boer of iets anders- fietsend de Belgische grens over bij diverse geheime overgangen.

Dan kwam hij enkele dagen later beneden bij ons en vroeg ons om via de uiteraard illegale radio naar de Engelse zender te luisteren. Er kwamen dan op Radio Oranje de meest vreemde boodschappen door zoals: "Het paard van boer Pieters is niet meer kreupel". Dat kon betekenen dat de piloot die door Kees over de grens was gebracht veilig en wel in Engeland was aangekomen. Zo'n bericht was elke keer weer een feest.

Er waren momenten dat de Zwaan enkele tientallen diverse soorten onderduikers huisvestte. Illegale werkers die snel voor korte tijd uit hun eigen omgeving weg moesten, mensen die een oproep hadden ontvangen om in Duitsland te gaan werken en dat niet wilden, overlevende piloten zowel Engelsen als Amerikanen; en vooral vaste joodse 'hotelgasten'. Ik herinner mij een uit Duitsland gevluchte jood, die wij nogal hebben gepest om zijn accent, en ook een vader met dochter, die vroeger in de Amsterdamse jodenbuurt een bakkerij hadden.

En al die vervolgd werden door Lieske voorzien van eten, zij deed de was etc. En Kees zijn dag werd voor het grootste deel gevuld met de oplossing van problemen, van zijn onderduikers, daarbij op een onnavolgbare manier geholpen door Twan, Mien en nog vele andere fantastische vrienden, die maar één doel voor ogen hadden namelijk: "Red zoveel mogelijk mensen uit de klauwen van het nazi-monster".

Zij waren zo verweven met iedereen die zij hielpen, dat zij naast het onderdak ook de nodige psychische steun gaven.

Als Kees van tijd tot tijd de trap afkwam in ons verblijf, dan kwam hij buurten om te weten te komen uit gesprekken met ons, hoe wij onze eenzaamheid verwerkten.

En als hij merkte dat het punt was genaderd waarop iemand het niet meer aan kon, dan wist hij wel een oplossing.

Dat kon een lang opwekkend gesprek zijn of eindeloos moppen vertellen maar ook met je meehuilen om te laten zien, dat hij je gevoelens begreep, maar dat je nooit mocht opgeven, want dan was al het werk van hem en zijn vrienden voor niets geweest.

En dan kon je er weer een tijdje tegen.

Op een dag kwam Kees 's avonds bij ons op bezoek. Hij had twee klosjes ijzergaren en twee grote kromgebogen spelden bij zich. Mijn vader en ik mochten van hem vissen, maar natuurlijk niet buiten. Tegen schemertijd mochten wij de patrijspoot op een kler zetten en onze draad met speld in het water laten zakken.

Uiteraard zat er aan de speld een klompje brood. Aangezien wij de speld niet konden zien, had Kees ons gezegd dat wij vanzelf merkten als wij beet hadden door de ruk aan het garen.

Nadat wij tijdens onze eerste visactie al een tijdje met het klosje garen in onze hand tevergeefs op een happende vis hadden gewacht, hoorden wij via het kiertje van de patrijspoot een onbedaarlijk lachen op de dijk.

En ja hoor daar stond Kees die de tranen over de wangen liepen, want hij had nooit gedacht dat wij geloofd hadden dat je met een stukje ijzergaren en een speld een vis kon vangen.

Dat was zijn manier om ons te helpen en tevens bleek, hoe afgestompt wij waren.

Kees was een gelovige katholiek en zijn relatie met de kerk ter plaatse en de pastoor was uitermate goed. Daardoor was het hem ook gelukt mijn zusjes op de katholieke school te plaatsen, waar zij wel aan alles moesten meedoen om geen argwaan te wekken. Uiteraard waren beide jonge zusjes heel gehecht aan Kees en Lieske. Voor hen waren het vader en moeder.

Maar als zij uit hun mond lieten vallen dat ze na de oorlog bij hen wilden blijven, zei Kees onverbiddelijk: "Nee schatjes, we zijn nu wel je vader en moeder maar als straks de oorlog voorbij is, gaan jullie weer fijn naar huis bij je eigen ouders, broer en zus". Hij heeft dat altijd tot zijn stelregel gemaakt.

DE BEVRIJDING

En zo kwam dan toch eindelijk de dag waarop wij ons weer als gewone mensen mochten gedragen, geen angst meer hoefden te hebben om buiten te komen. Maar geloof mij dat valt niet mee, als je ruim twee jaar vrijwillige gevangenis hebt genoten.

*Herman en Roozje Silbernberg
samen met vriendinnetje Herminie
Zondervan*

Het was 18 september 1944 en kort voor de bevrijding was Kees gedwongen om al zijn onderduikers, met uitzondering van mijn vader, moeder en mijzelf, elders onder te brengen. Zo ook mijn zusjes.

Reden voor die volksverhuizing was dreigend gevaar om nog op het laatste ogenblik verraden te worden. Kringen van de illegaliteit hadden hem daarover ingelicht en dus moest dat gebeuren.

Mijn zusjes kwamen in Vlodrop terecht, midden in de frontlinie en lagen wekenlang onder hevig artillerievuur van Duitsers en Engelsen. Op 25 januari 1945 werden zij bevrijd.

Mijn oudste zus was in Breda ondergedoken en voegde zich ook weer bij ons na haar bevrijding. Het was mijn vader bekend dat een nichtje en neefje van ons, Herman en Roozje Silbernberg, in België waren ondergedoken. Hun ouders waren gepakt en naar later bleek omgekomen in een concentratiekamp.

Kees Zwaans op motor samen met Harry, Jeannette en Tonny Zwaans, rond 1925

voering van die taak, heel kort na de bevrijding, in botsing kwam met een geallieerd voertuig en zwaar gewond naar het ziekenhuis in Sittard werd gebracht. Toen wij dat hoorden is mijn vader direct naar hem toe gegaan, waar hij als een soort spijt dat hij zijn belofte niet kon nakomen mijn vader toefluisterde: "Maan, we kunnen niet naar België".

Diezelfde dag overleed een held aan wie heel veel mensen hun leven te dan-

Lieske Zwaans bij Manda Wijnperle in de Verenigde Staten, 1981

Kees had mijn vader beloofd: "Maan (zoals hij hem noemde als afkorting van Manus), wij gaan die kinderen halen". Door het gegeven dat Kees en zijn vrienden zo voortreffelijk verzetswerk hadden gedaan en precies op de hoogte waren van wie goed en zeker wie fout was geweest, gaf men hun de kans om schoon schip te maken. Kees kreeg een motor van de Engelsen en zijn taak was het om de fouten op te sporen en over te dragen aan de Nederlandse autoriteiten.

En zo kon het gebeuren dat Kees tijdens de uit-

ken hadden, maar die zelf niet mocht genieten van de zwaar bevochten vrijheid en ik schaam mij er niet voor dat ik niet aan hem kan denken zonder tranen in mijn ogen te krijgen. Zijn vrouw Lieske, Twan en Mien hebben tot het einde van hun leven een heel speciale plaats in ons hart gehouden en, ondanks het feit dat zij geen dank wensten voor hetgeen zij hadden gedaan, ben ik blij dat op verzoek van mijn familie de staat Israël hun allen alsook de familie Symonsma de Yad Vashem-onderscheiding heeft verleend. Uiteraard werd die ook postuum aan Kees gegeven.

Maar voor Lieske was er nog een extra verrassing. Mijn zusje Manda, die bij haar onderzoek op de Zwaan, was na

de oorlog naar Amerika vertrokken en op een dag in 1980 hoorde zij via de autoradio een programma waarin luisteraars werd gevraagd om een hartewens te doen en uiteraard ook de reden.

Mijn zus reageerde met het verhaal van de Zwaan en wat Lieske toen voor haar en ons allen betekende. Haar wens was om Lieske naar Amerika te krijgen en haar het nieuwe vaderland te laten zien. Welnu, dat heeft ze geweten. Niet alleen werd Lieske eerste klasse overgevlogen, maar men had een programma van enkele weken opgesteld waarin zij samen met Manda letterlijk door heel Amerika werd gebracht. Alles gebeurde per vliegtuig en verblijf in de allerbeste hotels. Radio- en televisie-interviews aan de lopende band werden gegeven en als klap op de vuurpijl werden zij op de laatste dag door President Reagan ontvangen in het Witte Huis.

De groepsfoto van hen beiden met de President en enkelen van zijn medewerkers, voorzien van de handtekening van de President, zijn het bewijs voor dit bijna ongelooflijke verhaal.

Lieske heeft dit tot het einde van haar leven toch als een van de allermooiste momenten beschouwd en uiteraard heeft dat een heel speciale band geschapen tussen haar en Manda.

Lieske op de rug gezien, samen met Manda in de "Oval Room" van het Witte Huis te Washington. Zij werden persoonlijk ontvangen door president Ronald Reagan, 1981

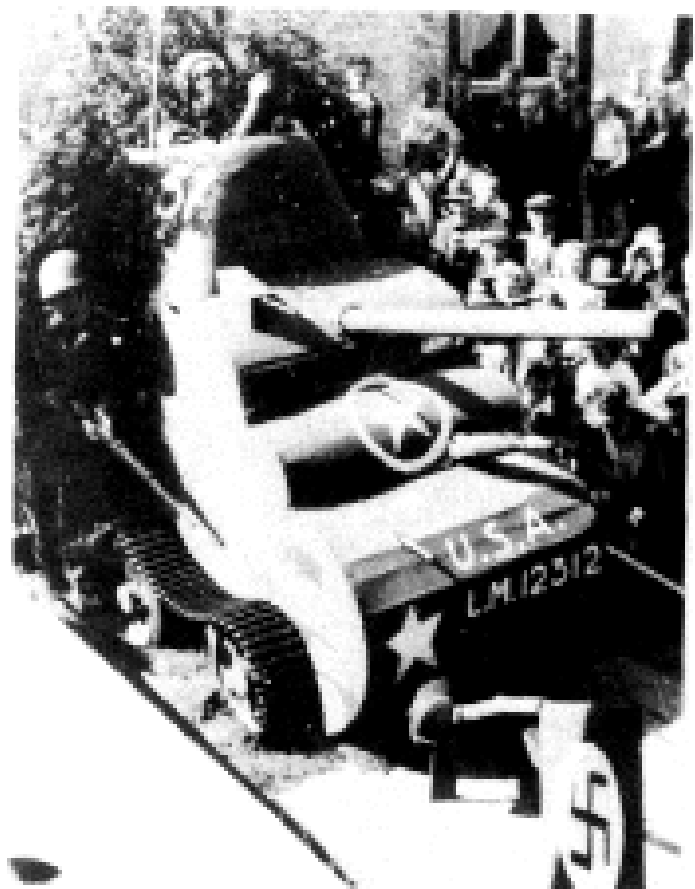
Het leven gaat door

EN DAARNA.....

Daarna brak de tijd van wachten aan. Alsof we al niet lang genoeg hadden gewacht om weer naar huis te mogen gaan, werden wij nu gedwongen om in afwachting van de bevrijding van de rest van Nederland in Sittard te blijven. Van de gemeente Sittard kregen wij tijdelijk een huis toegewezen aan de Putstraat en al spoedig was het een huis waar geallieerde soldaten graag kwamen om van moeders kookkunst te genieten, want door hun aanwezigheid was er feitelijk geen gebrek aan voedsel.

Mijn vader kon zijn geluk niet kwijt aan het roken van echte Engelse of Amerikaanse sigaretten. En ikzelf....mijn gedulds-reservoir was leeg. Ik met mijn 18 jaar moest en zou ergens mee bezig zijn en toen er vanuit het Stadhuis in Sittard werd gevraagd voor tolken Engels/Duits heb ik mij brutaalweg gemeld. Nu moet ik zeggen dat mijn Engels zeker boven de middelmaat was door mijn schoolopleiding alsmede het lezen van Engelse boeken in de onderduiktijd, Duits had mij -oh grote schande- altijd wel gelegen en dat kwam vermoedelijk gedeeltelijk door school en ook omdat het dialect in Sittard in vele opzichten verwant was aan het Duits.

En dus haalde ik glansrijk de test die werd afgenomen door de Engelse kapitein Ludzius, geboren in Litouwen. Ik werd prompt in een Engels uniform gehesen en leerde op de Kollenberg hoe ik met een tommy-gun moest omgaan in geval dat....

Amerikaanse bevrjders in Sittard, 1944

Ingedeeld werd ik bij deze kapitein in de 329 FS-section (Field Security). Haar taak was het om bij aanval van de troepen ervoor te zorgen, dat zij direct daarachter eventuele spionnen opving die tijdens de chaos van zo'n aanval probeerden door de linies te breken.

En dat gebeurde ook zeer geregeld. Zo werd ik geconfronteerd met mannen in nonnenkleding, mannen die zeiden boeren te zijn, maar dat niet waren enz.... En zo gingen de vragen van mijn kapitein via zijn Engels in mijn Duits en vice versa.

Als iemand dan door de mand viel, werd hij doorgegeven naar een andere afdeling die op haar beurt hem door de mangel haalde.

Zoals alom bekend, brak in december 1944 de Battle of the Bulge uit. Een laatste wanhoopspoging van de Duitse troepen om in België door de geallieerde linies te breken in de hoop Antwerpen te bereiken en daarmee de aanvoerlijnen voor de geallieerden af te snijden. Een absoluut hopeloze aanval maar dankzij het zeer slechte weer, koude en mist, hebben zij toch nog voor wat angstige dagen gezorgd en zijn er toen nog vele jonge kerels aan geallieerde kant gesneuveld.

Onze sectie kreeg opdracht in de richting van Bastogne te gaan.

Kapitein Ludzius, zijn chauffeur en ikzelf zaten in een dichtgemaakte jeep. De zijkanten en achterkant waren met houten planken dichtgemaakt en er waren twee deuren voorin.

Toen wij over een bosweg reden, sprong opeens een soldaat uit een greppel en zwaaide met zijn armen. Hij riep ons toe dat de weg onder vuur lag.

Kapitein Ludzius gaf bevel de jeep te verlaten en in de greppel te duiken. Hij en zijn chauffeur konden via hun deuren weggkomen maar ik moest wachten tot dat zij de weg hadden vrijgemaakt.

Op het moment dat ik eruit sprong en mijn voeten de grond raakten, hoorde ik een oorverdovende klap en was het of iemand mij met een stuk hout in mijn nek sloeg. Daar lag ik dan met, naar later bleek, een flinke granaatscherf in mijn bovenbeen. Gek genoeg voelde ik dat niet. Direct nadat dit gebeurde, renden kapitein en chauffeur naar mij toe en na een snelle constatering van de schade, werd ik in de jeep getild en gingen wij in omgekeerde richting naar het veldhospitaal. Daar moest ik op mijn beurt wachten, want vanzelfsprekend gingen ernstiger gevallen voor en ik prees mij gelukkig niet tot die categorie te behoren.

Toen ik opgetild was en op de tafel lag, bleek dat de scherf tot mijn grote geluk een dik deel van het bovenbeen was binnengedrongen en op het bot was blijven steken.

Maar hij moest er wel uit. Welnu ik werd op mijn buik gedraaid en er kwam een grote metalen plaat naar beneden die net boven de wond stopte. De dokter waarschuwde mij, dat het heel even pijn zou doen, zodra hij die plaat inschakelde. Die werd dan magnetisch en trok met een klap de scherf uit mijn been. Even heb ik een gil gelaten, want het was nou niet een van de leukste ervaringen in mijn toch al roerig bestaan. Ontsmetten, verbinden en in de jeep getild, op weg terug naar Sittard en daar een week lang in bed. Met dank voor de bewezen diensten vertrokken de kapitein en chauffeur weer richting België

en in de jaren daarna ben ik met hem en nog wat anderen van deze sectie in contact gebleven.

Begin 1945 -een groot deel van Nederland was nog steeds bezet en er was grote hongersnood- was ik weer zo ver opgekrabbeld dat mijn ongeduld weer opspeelde. Ik kreeg de kans om wederom als tolk, maar nu zonder uniform, te werken bij een onderdeel van het Amerikaanse leger dat tot taak had enorme voorraden voedsel aan te voeren en op te slaan in onvoorstelbaar grote loodsen van de mijn Maurits in Geleen. Voor het lossen van die goederen en het vervoer naar die loodsen werden Duitse krijgsgevangenen gebruikt uit een krijgsgevangenenkamp in de buurt.

Alex Hertzels vlak na zijn bevrijding. Hij en zijn vrouw Paula Salm zaten ondergedoken bij de familie Muzolf op het Julianaplein te Sittard. Tijdens de oorlog waren ze katholiek geïncordeerd en bleven ook na de oorlog trouwe kerkgangers

Vroeg in de morgen reed ik samen met enkele, meestal donkere Amerikaanse soldaten met hun truck naar dat kamp. Ik zat voorin samen met chauffeur en nog een begeleider. De gevangenen moesten achterop staan en, geloof mij, die open truck werd werkelijk volgeperst. Op de hoeken achterop posteerden zich twee Amerikanen met geweer.

Nu waren de wegen niet van de allerbeste kwaliteit en hadden onze gekleurde bevrijders er ook wel zin in om die blanke vijand te laten zien dat zij nu de

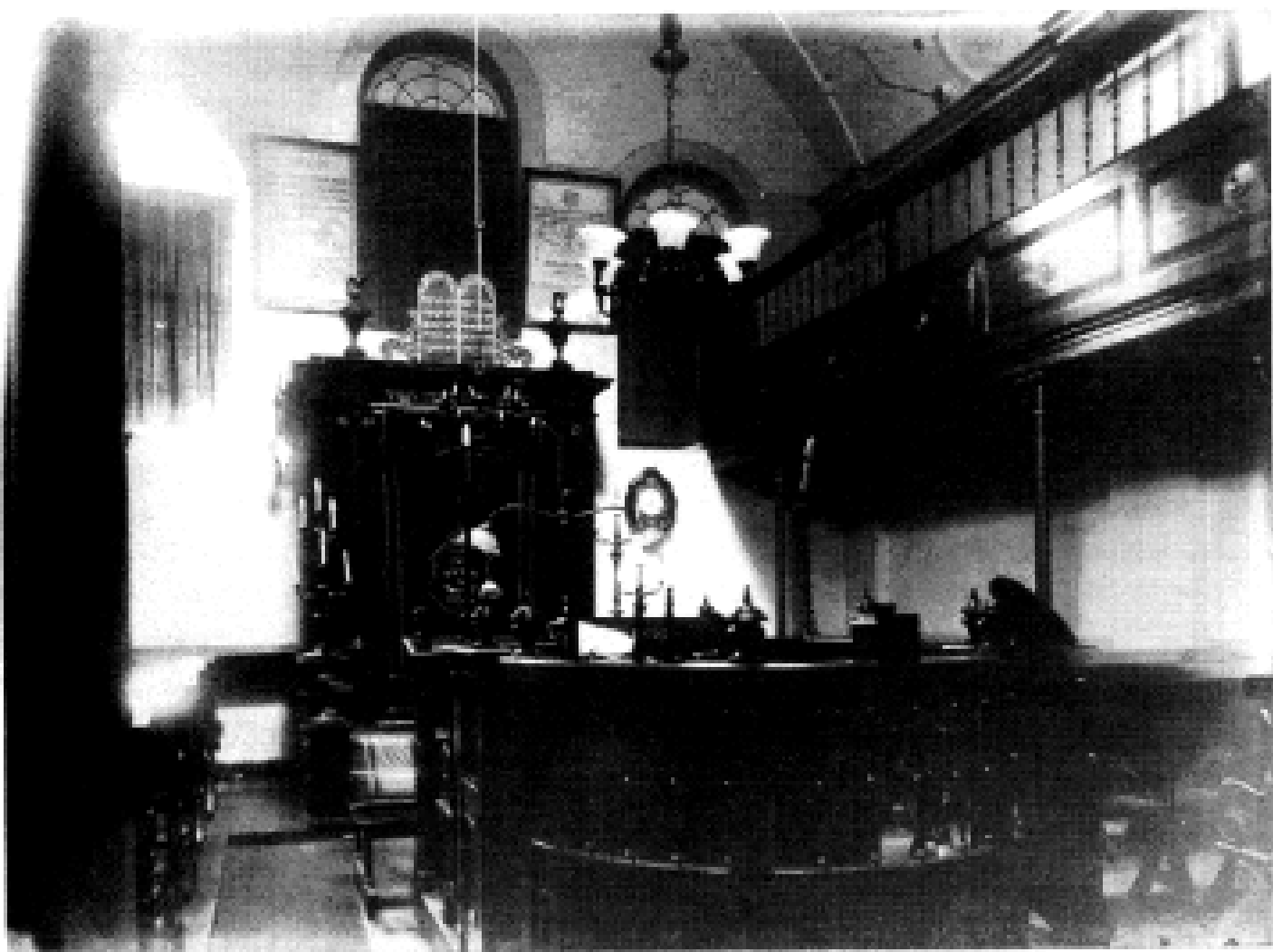
baas waren. En dus werd er met een behoorlijke vaart gereden en vlak voor een van de vele diepe kuilen in de weg uit volle macht geremd.

U kunt zich voorstellen wat er gebeurde. De vleesmassa achterop werd als een harmonica in elkaar gedrukt en wat hadden hun begeleiders een lol als zij het enorme gekreun en gesteun hoorden.

Maar ook moet gezegd worden dat die gevangenen wellicht in jaren niet zo goed te eten hadden gekregen. Van de immense hoeveelheden voedsel werd naar de soldatenkeuken zoveel overgebracht dat het niet op te eten was en zo had niemand over kwaliteit en kwantiteit ook maar iets te klagen.

De dienstdoende kapitein had in Italië een broer verloren en haatte de Duitsers tot in het diepst van zijn ziel. Toen hij dan ook op een dag ontdekte, dat een van de volgegeten Duitsers in een wagon stiekum een blikje met dikke stroperige mierzoete condensmelk had opengemaakt en dat leeg at, ging hij de wagon in en vroeg hem of hij dat lekker vond. Toen dat werd bevestigd maakte de kapitein met zijn zakmes een zestal blikjes open en dwong de "liefhebber" ze zonder te stoppen leeg te eten. De Duitser kreeg het er Spaans benauwd van en dreigde er zelfs in te stikken. Toen hij tenslotte alles had verorberd, kreeg hij van de kapitein te horen dat hij morgen weer zes blikjes kreeg als hij het plan had om weer eten te gappen.

Vanzelfsprekend had mijn werk daar grote 'voedselvoordelen'. Met toestemming van de kapitein mocht ik mee naar huis nemen wat ik maar wilde, mits het voor eigen gebruik was en je kunt je voorstellen dat langzaam maar zeker de voorraadkasten bij mijn moeder raakten overvol. Op een dag maakte ik

Interieur synagoge Plakstraat rond 1935

kennis met een Amerikaanse soldaat die chauffeur was van de legerrabbin Shubow. Hij was nog erg jong en had tegen de zin van zijn ouders dienst genomen. Hij heette Gordon Gard. Al gauw werd ons huis aan de Putstraat in Sittard een pleisterplaats voor Amerikaanse en soms Engelse joodse soldaten, omdat Chaplan Shubow bijeenkomsten organiseerde. Toen hij hoorde dat vlak bij ons huis, naar ik mij meen te herinneren in de Plakstraat, de synagoge van Sittard lag, die, althans van binnen, geheel vernield was, organiseerde hij een groep soldaten en in no time was de synagoge weer gereed voor gebruik. Nog staat mij levendig die eerste dienst voor ogen waarin de synagoge gevuld was met soldaten, maar op mijn eigen familie na niemand meer aanwezig was van de toch grote joodse gemeente die Sittard kende voor de oorlog.

Later zou blijken dat maar een handje vol joden uit Sittard de nazi-ramp had overleefd. Na een tijdje trok Gordon Gard verder met de rabbijn, maar wij hebben met hem nooit het contact verloren. Hij heeft niet vergeten hoe hij bij ons een tweede huis vond en vele jaren lang heeft hij mijn ouders die toen in Amerika woonden, bezocht. Onlangs nog ontving ik een uitnodiging om aanwezig te zijn op zijn feest ter gelegenheid van zijn zeventigste verjaardag.

HEEL NEDERLAND VRIJ

Eindelijk was het dan zo ver! We begonnen dit drama met ons zessen en waren samen door die enorme ellende heengekomen maar wisten op dat ogenblik nog niet dat dit helaas een unicum zou blijken te zijn. Gezinnen van een dergelijke omvang hadden in de meeste gevallen een of meer leden verloren. Compleet terugkomen was helaas voor de meesten niet weggelegd.

Dat dit met ons wel het geval was moest gevierd worden. Op 8 mei 1945, de dag van de Duitse capitulatie, stond Sittard op zijn kop. Verlost van de aartsvijand, die zovelen het leven - dikwijls letterlijk - onmogelijk had gemaakt, maakte men zich op om onze bevrijders te tonen hoe dankbaar wij waren. Dat vertaalde zich in mijn geval in het deelnemen aan een optocht door Sittard, waarbij ik Adolf Hitler personifieerde, compleet met geplakt haar en snor alsmede wat kleding die er 'moffisch' uitzag. Met geheven rechterarm en onder luid gejoel begaven wij ons naar de Markt, waar ik vanaf het bordes van het stadhuis de menigte in het Duits á la Hitler toesprak. Waarom ik dat deed? Wel ik denk, dat het een ontlading van spanningen van vele jaren was en dat ik daarenboven het bewijs wilde leveren, dat Hitlers "Endlösung" in ieder geval niet mijzelf en ons gezin had getroffen. Als ik op dat ogenblik ook maar het minste begrip had gehad, hoeveel van mijn geloofsgenoten en anderen hun bevrijding niet mochten meemaken, dan had die namaak-Hitler daar wellicht niet gestaan.

De dramatische voedselsituatie in het bevrijde deel van ons land, vooral in de grote steden, schreeuwde om hulp. Mijn vaders zuster woonde in Amsterdam en aangezien zij een gemengd huwelijk had, was de kans groot dat zij daar nog zou wonen met haar gezin. Hij wist het zo te spelen dat hij samen met een vrachtwagen van het Rode Kruis - en natuurlijk met veel eten - richting Amsterdam vertrok. De afspraak was dat hij, als hij goed aankwam en het ge-

*vanaf het bordes van het inmiddels afgebroken neogotische stadhuis hield Nathan Wijntjerle op 8 mei 1945 zijn beruchte 'Hitler-toespraak'.
Op de foto prijkt de geurnaakte nazi-vlag tijdens de kermis van 1943*

zin aantrof, de chauffeur van die vrachtwagen een berichtje mee terug zou geven over de situatie aldaar..

Dat bericht kwam inderdaad binnen een week.

Vreselijk..., geen eten..., ons huis in Amstelveen wordt door een NSB-er bewoond..... Maar bovenal moest er eten komen.

En zo begon dan mijn "Tour de Force". Met een speciaal pasje van het Rode Kruis mocht ik mij van Sittard naar Amsterdam begeven. En zo werd het plan gemaakt om die tocht per fiets af te leggen maar dan wel volgeladen met voedsel. Die fiets was een destijds door de moffen gestolen exemplaar en werd door ons in het huis aan de Putstraat aangetroffen. Er werd een constructie bedacht op de bagagedrager waardoor ik een abnormaal grote hoeveelheid voedsel kon transporteren.

Zo begon op een heel vroege ochtend, het was ongeveer 5 uur, een voor mij onvergetelijke fietstocht. Gezien de oorlogshandelingen die rondom Arnhem plaats hadden gevonden moest ik een speciale route volgen. Gelukkig was het goed en praktisch windstil weer, maar, geloof mij, het was ver.. ..heel ver. De totale afstand lag rond de 250 km. en dat voor een jonge man die jarenlang niets gedaan had aan sport en dus een spierenstelsel had dat nog niet goed

genoeg was om 25 km te lopen, laat staan om 250 te fietsen. Maar de wetenschap dat aan het einde van de rit mensen met honger zaten te wachten, hielp mij over vele inzinkingen heen. Als je nu soms hoort over "afzien in een sport" dan weet ik precies waar ze het over hebben.

En zo arriveerde ik rond 5 uur 's middags in de buurt van Amersfoort en kreeg een leuke voorband! Het plakmateriaal dat ik bij mij had bleek alles te doen behalve te plakken en een fietsenmaker was er helaas niet. Dus heb ik buiten- en binnenband van het wiel gerukt en heb het laatste deel tot Amsterdam op de velg gereden.

Aangekomen in de Scheldestraat werd ik uiteraard met open armen ontvangen en heeft men mij letterlijk de stenen stoep moeten opdragen. Ik had de kracht niet meer om die nog op te klimmen. U zult mij wel geloven, dat ik dagenlang mijn ene been niet meer voor het andere kon krijgen. Maar ze hadden feest en smulden en smikkelden en dat gaf mij toch een enorme voldoening. Zelf heb ik 'genoten' van de koekjespap die aan de Amsterdammers werd verstrekt. Het was een pap gemaakt van melk met Amerikaanse biscuits en, geloof me, ik vond het lekker.

Sittardse N.S.B.-burgemeester M.F.L.H. Welters, 1941-1944

Al gauw werd duidelijk dat ons voormalige huis in Amstelveen door andere bewoners was bezet. Maar burgemeester Haspels ontving mijn vader persoonlijk en gaf ons direct een ander huis op de Amsterdamseweg. Er was echter een klein probleem. In dat huis woonde een NSB-familie die men had geïnterneerd en toen wij in dat huis kwamen, geloofden wij onze ogen niet.

Het leek wel de voorraadschuur voor de totale NSB-campagnes die in de loop van de bezettingsjaren naar buiten waren gebracht.

Kisten vol met de grootst mogelijke troep. Ik herinner mij nog goed hoe een van die kisten gevuld was - en overigens ontilbaar - met ringen die werden uitgedeeld aan mensen die vrijwillig afstand deden van bepaalde metalen voorwerpen zoals koper of staal. Dat werd dan weer voor de oorlogsindustrie omgesmolten en in dank daarvoor stond er een tekst in die ring.

In ieder geval heeft het heel wat tijd en werk gekost om al die rommel uit het huis te verwijderen waarna pas aan het schoonmaken en opknappen kon worden gedacht.

OPNIEUW BEGINNEN

Terug in Amstelveen werden mijn moeder en ik allereerst door de politie gevraagd om aangifte te doen van de 'arrestatie' tijdens de oorlog door Puls en Meijer. Deze twee boeven waren inmiddels gearresteerd en zaten -U kunt het

wel raden- opgesloten in een cel van het Huis van Bewaring aan de Havenstraat te Amsterdam, ons voormalig 'verblijf'. Ons werd gevraagd om aldaar samen met enkele rechercheurs een bezoek te brengen teneinde hen 'te herkennen'. Terwijl ik in een klein kamertje zat, werd opeens de deur geopend en daar stond Puls, die zonodig nog bleker werd dan hij al was en zelf direct zei: "Gelukkig hebben jullie het overleefd". Dus hij herkende ons in plaats, dat wij hem moesten herkennen. Uiteraard moesten hij en Meijer later voor het Bijzonder Gerechtshof in Amsterdam verschijnen, waar mijn moeder en ik wederom moesten getuigen. Toen bleek, dat -als mijn geheugen mij niet in de steek laat- meer dan honderd mensen door dit onmenselijke tweespan waren opgepakt en dat van hen slechts drie waren teruggekeerd: mijn moeder, ik en een man uit Haarlem. Zijn ter dood veroordeling werd later tot mijn spijt gewijzigd in levenslang.

Zo brak uiteindelijk de dag aan dat ons gezin, dat als door een wonder en zeker dankzij onze grote verzetshelden gered was, weer aan het begin stond van een nieuw leven. Een leven dat beheerst werd door droefenis over de vele familieleden die de vernietigingskampen niet hadden overleefd. De vele kennissen en vrienden die er niet meer waren. Wij belandden in een lege wereld, een wereld waarin je nog tot vele maanden na de bevrijding dagelijks hoorde "die en die is er ook niet meer" en maar heel zelden "die en die hebben het overleefd".

Die periode was voor mij een wereld, waarin ik mij niet thuis voelde. Mijn amper 19 jaar toonde geen jonge vent, maar iemand die zijn jeugd had overgeslagen. Iemand die niet wist wat te doen. Terug naar school wilde ik niet. Ten eerste omdat ik met mijn leeftijd noodgedwongen tussen veel jongere kinderen terecht zou komen, maar bovenal, omdat ik niet meer 'opgesloten' wilde zijn, ook al was dat anders dan de vorm van opsluiting tijdens de oorlog. Ook ontbrak mij het geduld daartoe. Ik wilde actief zijn op een of andere manier, mijn lichaam en geest mobiel maken en hopelijk op die manier de confrontatie met het verleden van mij afzetten. Nu weet ik dat ik, eenmaal echt actief bezig, inderdaad niet meer onafgebroken versmolten was met die waanzinnige tijd, maar ook ben ik mij er van bewust dat het slechts een tijdelijk verdringingsproces is geweest.

Mijn vader pakte zijn oude bedrijf, autobandenhandel, weer op en ik nam deel in zijn zaak. Vele jaren van hard en lang werken volgden. Toen mijn vader rond 1950 door een zware hartaanval gedwongen werd uit het bedrijf te stappen, besloot ik na enige tijd ook mijn eigen weg te zoeken. Ik haalde diploma's voor kennis in textiel en horeca en begaf mij in beiden. Ik opende een damesconfectiezaak in de Scheldestraat en later een espressobar in de Kalverstraat. En zo werden de jaren daarna beheerst door zaken doen.

Op mijn 21ste verjaardag was ik via mijn oom Ies Silbernberg voorgesteld aan een meisje dat later mijn vrouw zou worden. Maar ook zij bracht "het grote verdriet" mee. Haar vader, Abraham Morpurgo, was een bekende zakenman in textiel, wonend met zijn gezin in Amsterdam. Hij had ervoor gezorgd dat hij voor zijn hele familie, bestaande uit vrouw, drie dochters en een zoon, een visum had om naar Amerika te gaan. Het feit dat zijn moeder die bij hem inwoonde niet mee wilde gaan, bracht hem ertoe in Nederland te blijven.

de extravagante Ies Silberberg met bolhoed

Tijdens de bezetting werden hij en zijn familie verscheidene malen bedreigd, hij werd opgepakt bij een razzia maar weer vrijgelaten door de speciale "stempel" die hem voorlopig van deportatie vrijwaarde. In het jaar 1943 besloot hij, uiteraard met vervalste papieren, met zijn gehele gezin naar Brussel te verhuizen, waar zij 'normaal' in een huis gingen wonen. Mijn vrouw en haar oudere zusje bezochten een katholieke school, terwijl de jongere kinderen thuisbleven. Op een dag dat mijn vrouw alleen naar school ging omdat haar oudere zusje wegens ziekte thuisbleef, sloeg het noodlot toe. Thuiskomend uit school vond zij het huis verzegeld en niemand was te vinden. Huilend -zij was toen zestien- en teneinde raad begaf zij zich op weg naar

de politie. Tot haar grote geluk werd zij door een vrouw aangehouden die wilde weten waarom zij zo hilde. Haar verhaal was voldoende om haar mee te nemen en via ondergrondse kanalen overleefde zij de oorlog en kwam na de bevrijding van Nederland terug in Amsterdam.

Op dit ogenblik in mijn verhaal zou ik u willen vragen om mijn epistel aan de kant te leggen, uw ogen te sluiten en te trachten u voor te stellen dat iedereen die u in uw familie liefhebt en die u vanmorgen of gisteren nog in levenden lijve voor u zag, opeens voor eeuwig uit uw leven verdwenen is.

Weg, zo maar weg, zo maar onschuldig weggevoerd en vermoord. Nee, ik eis teveel van u. Dat is een onmogelijke opdracht, maar toch is het zo echt gebeurd.

En daar blijft dan dat jonge kwetsbare meisje voor de rest van haar leven achter met alleen nog maar herinneringen aan haar familie die ze intens liefhad, waaraan ze elke dag van haar verdere bestaan zal denken en onafgebroken stelt ze zich de vraag: "Waarom, waarom moest mij dat overkomen. Waarom heb ik niet het recht gehad om gelukkig te zijn met allen van wie ik hield?" De vrouw die tot levenslange herinneringen werd veroordeeld. Die in haar jonge jaren niet kon lachen. Die beschermd moest worden voor het zien of horen van alles wat maar met het "grote drama" te maken had. Een vrouw die - en wie kan dat niet begrijpen - steeds weer wordt herinnerd aan het grote gemis en nooit dat immense verdriet te boven zal komen, zoals helaas zovelen van onze lotgenoten.

Wij trouwden in 1952 en onze zoon en dochter werden een geschenk uit de hemel. Mijn vrouw hervond weer het familiegevoel. Onze zoon heeft vele gelijkenissen met zijn opa, die hij nooit kende. Onze dochter werd gezegend met een altijd vrolijk humeur en onbewust steunde zij daarmee haar moeder. Inmiddels is mijn zoon getrouwd en woont met zijn vrouw en drie heerlijke kinderen in Amerika. De moeilijke kant is dat wij hen niet van dag tot dag zien opgroeien, maar de wetenschap dat zij een in ieder opzicht fantastisch leven hebben, vergoedt veel van het feit dat wij hen erg missen. Onze vrolijke dochter compenseert met haar twee kinderen onze oma- en opa-taken voor onze vijf kleinkinderen. Haar zoon en dochter maken eigenlijk een groot deel uit

van ons familieleven en die twee krijgen misschien van ons een overdaad aan liefde die wij over vijf zouden willen spreiden.

Maar ook het leven van onze dochter heeft al een groot drama gekend. Toen haar tweede kind, Leon, werd geboren leek alles prima in orde te zijn, maar de dag na zijn geboorte constateerden de artsen in het ziekenhuis een afwijking aan hart en longen die dermate ernstig was, dat men hem slechts zeven dagen te leven gaf. Uiteindelijk werd dat voor hem en allen die hem liefhadden een marteling van elf maanden en zeven dagen. Nu is Brian de enige kleinzoon in Nederland en hij krijgt alle aandacht en liefde.

Hetgeen zich in die afschuwelijke oorlog afspeelde, vooral de moord op kinderen zoals de zusjes van mijn vrouw en haar broertje, en het overlijden van mijn zusje en ons kleinkind hebben mij zover gebracht dat ik nooit meer het lijden, pijn hebben of zelfs maar het huilen van kinderen zonder bijgedachten heb kunnen verdragen. Het sterven van een kind is het meest oneerlijke op aarde. Ook dat zal mij tot het einde achtervolgen. Mijn vader zou in december 1963 op vijfenzestigjarige leeftijd in Buchanan sterven en mijn moeder in april 1992 op negentigjarige leeftijd in Toronto. Mijn zus Rosie woont daar nog steeds. Mijn oudste zus Corrie woont in Minnesota en mijn andere zus Manda woonde lang in Michigan. Sinds kort is Manda terug in Nederland, is getrouwd en woont weer in Amsterdam. Ikzelf woon en leef nog steeds met mijn lieve vrouw Rietje Morpurgo in mijn geliefde Mokum.

monument Jan Wolkers in Amsterdam.

Nooit meer Auschwitz

WAT DOE JE ER AAN ?

Wat kun je als individu doen om een situatie te scheppen waarin je kinderen en kleinkinderen en daarmee vele anderen gespaard zullen blijven van de horror die ons ten deel viel?

Ben je een van die mensen die stelt dat je alleen de wereld niet kunt veranderen of wil je je er toch voor inzetten om, beperkt als het ook is, toch te trachten onrecht te signaleren en er stelling tegen te nemen?

Vooral na mijn pensionering koos ik nadrukkelijk voor het laatste, ook al onderkende ik die beperking, en het zal niet vreemd zijn dat alles zich ging afspelen in de joodse sfeer. Ik werk momenteel als vrijwilliger bij de Israëlische ambassade in Den Haag. Tevens ben ik lid van B'nai B'rith (Zonen van het Verbond), een wereldwijde joodse organisatie met meer dan een half miljoen leden. Van de nederlandse afdeling van deze organisatie ben ik tenslotte zelfs tien jaar lang voorzitter geweest. B'nai B'rith is omstreeks de eeuwwisseling in

Nathan Wijnperle als voorzitter van B'nai B'rith in gesprek met de toenmalige Israëlische ambassadeur Bar-On rond 1960

de Verenigde Staten door Duitse immigranten opgericht om joodse immigranten op te vangen: de Engelse taal leren, werk verschaffen, huisvesting bieden en hulp om de familie over te laten komen. Na verloop van jaren was dit sociaal aspect minder urgent geworden. Daarna is B'nai B'rith uitgegroeid tot een wereldwijd platform om allerlei joodse zaken naar de niet-joodse wereld toe te lichten.

Na de tweede wereldoorlog en de vernietiging van het merendeel van het Europese jodendom is een nieuwe tak aan de organisatie toegevoegd, de "Anti-Deformation League". Deze tak wil elke vorm van antisemitisme uitroeien. De organisatie is ook toehorend lid van de Verenigde Naties en de EEG en wordt geconsulteerd, indien dat noodzakelijk is.

Maar ontevreden als ik was met het effectieve bestrijden van antisemitisme en racisme, voelde ik mij meer op mijn plaats in STIBA, de Stichting Bestrijding Antisemitisme, gevestigd te Rotterdam. Vanaf de oprichting in 1980 maakte ik deel uit van het bestuur. Onze adviseurs waren en zijn personen, wereldwijd

bekend, en geaccepteerd als deskundigen op dit gebied. Om er maar een te noemen: Simon Wiesenthal. Onze stichting heeft op alle mogelijke raakvlakken gewaarschuwd en geadviseerd. Wij dienen als adviseurs voor de Nederlandse ministers van Justitie en Binnenlandse Zaken. Wij werden gevraagd om onze gedachten te formuleren over de Nederlandse bijdrage aan een zitting van de EEG waarin speciale aandacht zou worden gegeven aan bestrijding antisemitisme en racisme. Ons rapport werd praktisch eensluidend overgenomen. Wij ondergingen wel eens het verwijt, dat wij te fel waren, misschien te vlug artisemitisme vermoedden waar het niet was. Och, misschien hebben die verwijters wel eens gelijk gehad, maar wij hadden en hebben nog steeds het gelijk van zes miljoen onschuldig vermoorde geloofsgenoten aan onze kant. Maar ons devies luidt: "Beter tien keer te veel dan een keer te weinig".

Wij zijn geen illusionisten. Uitroeiing van antisemitisme behoort tot het onmogelijke, maar dat dwingt ons en, naar ik oprecht hoop, ook toekomstige generaties er wel toe om elke vorm van antisemitisme en racisme tijdig aan de kaak te stellen, te waarschuwen en die krachten te mobiliseren die de afschuwelijke genocide van mijn generatie onmogelijk zullen maken in de toekomst. De laatste jaren ben ik ook actief binnen Amcha Nederland. Amcha (Hebreeuws voor Mijn volk) stelt zich tot doel geld in te zamelen voor psycho-sociale hulpverlening aan overlevenden van de Holocaust in Israël. Vreemd genoeg is dit probleem in Israël sterk groeiende. Er zijn inmiddels drie centra geopend en het

Nathan Wijnterie als ceremoniemeester bij uitreiking eerste Anne Frank-medaille aan Nederlands meest bekende verzetsstrijder Miep Gies, 1991

vierde zal binnen kort zijn deuren voor de hulpzoekenden openen. Dit nieuwe centrum zal de naam "Simon Wiesenthal Institute" gaan dragen.

En zo kom ik dan aan het einde van mijn reis door mijn geheugenland. Zoals ik begon met de vraag "Zou ik het willen overdoen?" zo wil ik trachten te eindigen met een antwoord.

Ja, ik zou het willen overdoen. Ik zou opnieuw heel veel ellende en pijn willen trotseren om mee te kunnen helpen aan een betere wereld voor mijn kinderen en kleinkinderen.

Een wereld waarin ieder levend wezen van zijn vrijheid zou mogen genieten, ongeacht zijn afkomst, kleur of vult u maar in. Ik zou het willen overdoen, omdat ik mij er van bewust ben veel te weinig te hebben gedaan en mij de kracht ontbrak om nog meer mensen te inspireren mee te bouwen aan een betere wereld.